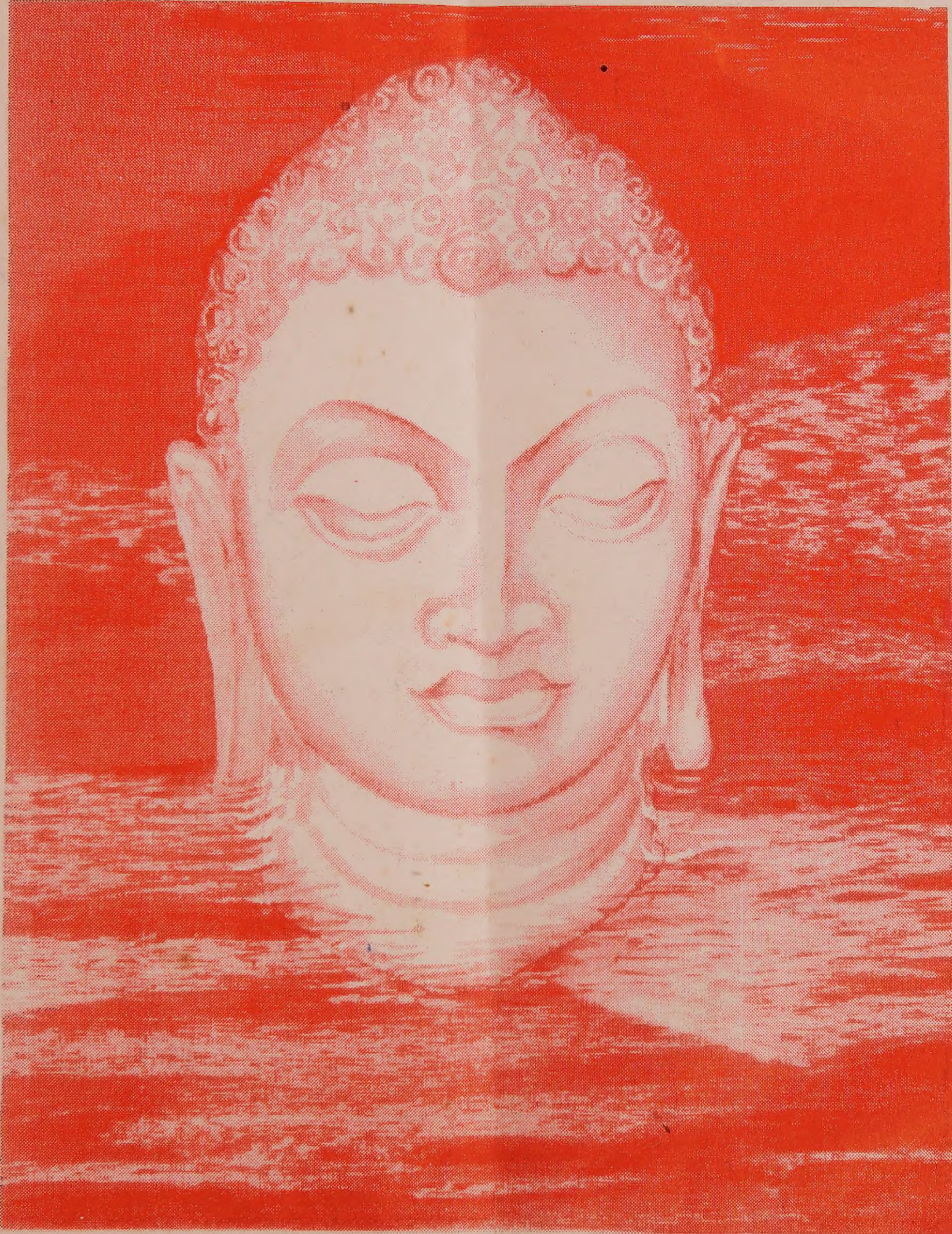
जाग

वर्स २४ ◇ आंक १० ◇ मे १९९८

जाग

र्स २४ ◇ आंक १० ◇ मे १९९८

पादपी : रवीन्द्र केळेकार

वुरपी संपादपी : माधवी सरदेसाय

जवाडावपी : सुमन्त केळेकार
प्रियोळ, म्हाड्डोळ, गोंय.

क्षर जुळणी : तन्वी ग्राफिक्स,
बी-०४, आषाढ, माडेल, मडगांव.

पपी : प्रिंटआर्ट ऑफसेट् प्रिंटर्स,
कुंडय इंडस्ट्रियल इस्टेट, कुंडय, गोंय.

कवर चित्र : एकनाथ

ह्या आंकांत

वर्सुकी पटी	:	रु. ७५/-
विद्यार्थ्यांखातीर	:	रु. ६०/-
तीन वर्सांची पटी	:	रु. २००/-

चेक वा ड्राफ्ट Jaag Monthly च्या नांवाचो आसचो.
(चेक मडगांव भायले बॅंकेचो आसल्यार रकमेंत
धा रुपये अदीक जोडचे)

वेव्हाराचो नामो:

जाग म्हयनाळें
२०१-बी, सालदेल अपार्टमेन्ट्स
रूअ द साउदादिश, पाजीफोंड,
मडगांव – गोंय ४०३ ६०१.

किरकोळ आंकाचें मोल: रु. ७/-

नदर संपादप्याची

भुरग्यांचें भुरगेपण चिड्डूं माड्डूं नाकात

किते जालां आयच्या संवसाराक, समजना. भुरगें अजून जल्माक येवंकूच ना – येवपाचें आसा म्हूण सुलुसूच लागल्यार पुरो – आवय बापूय उठ्ठात, खयचे तरी एके नांवाजते शाळेंत वतात आनी थंय ताचें नांव घालून घेतात.

आनी ही 'नांवाजती' शाळा भुरग्याक 'केजीं'त 'ॲडमिट' करिनाफुडें ताका 'रिंगा रिंगा रोझीस, पॉकेट फूल ऑफ पोझीस, हाश्शा, हुश्श्या, ऑल फॅल डाऊन' करून इंग्रजींतल्यान गावंक नाचूंक शिकयता! किते शिकता जातलें बावडें, ताकाच खबर!! इंग्रज भुरग्यांक कोणेय 'आरे आरे बाबू, खंय रे तुजो शाबू... शाबू पडलो मान्न्यांत, बाबू हांसता पाळण्यांत' हें गीत शिकयल्लें जाल्यार जें किते तीं 'शिकतलीं' आशिल्लीं तें आमचें भुरगें आयज केजींत 'रिंगा रिंगा रोझीस' गावन शिकता.

हाका 'शिक्षण' म्हणिनात.

भुरग्याचें शिक्षण चल्लां अशें केन्ना म्हणूंक येतलें? भुरग्यांच्या तोंडांतल्यान जीं उतरां भायर सरतात तांचो अर्थ ताका कळूंक लागतलो तेन्ना. कोर्दिचे बावले भाशेन भुरग्यांच्या तोंडांतल्यान इंग्रजी उतरां भायर सरिल्लीं पळोवन भुरगें 'शिकता' अशें जांकां दिसता त्या आवय-बापायक अन्नाडी आनी शिक्षकांक मूर्ख लेखूंक जाय. केजींतल्यान भुरग्याक मेळूंक जाय तें ताच्या भोंवतणच्या संवसाराचें ताणें आपूण जावन जोडिल्लें ज्ञान. किरा भाशेन पाठ केल्लें न्हय.

पुणून कोण समजावन सांगतलो भुरग्यांच्या ह्या अन्नाडी आवय-बापायंक?

हांव विचारतां – हे आवय-बापूय केजीचे पिरायेर खंयचे शाळेंत ज्ञान जोडूंक गेल्ले? हेरांचें नकळ, पुणून म्हजे भोंवतणचीं सगळीं भुरगीं सात वर्सांचीं जाय सर दोंगरार वचून म्हुट्टे काड, मळ्यांनी वचून पिपऱ्यो चोर, कुळागारांनी वचून तोरंगां काड, तळयेंत वचून पेंवं, असलींच सगळीं आडांगपणां करतालीं आनी ह्या आडांगपणांतल्यान शिकतालीं. हांव आमकां श्रीकृष्णाचे परंपरेंतले मानतां. तो भुरगेपणांत खंयचे शाळेंत शिकूंक गेल्लो? पंदरा वर्सांचो जायसर तो फकत आडांगपणांच करतालो. ओत, वारो, पावस सोंसून जशें झाड वाडटा, तसो तो गोरवांच्या, गोप-गोपिंच्या, सैमाच्या सांगातान वाडला. पंदराव्या वर्सा कंसाक मारून बंदखणींत पडिल्ल्या आवय-बापायक सोडोवन हाडले उपरांतूच तो सांदिपनीच्या आश्रमांत शिकपाक गेला. आनी केदे बेगीन कितल्यो विद्या शिकला! ताचे परस व्हड, ताचे परस शाणो, ताचे परस ज्ञानी दुसरो कोण जाला व्हय?

श्रीकृष्णाच्या जिविताचें हें आंग मातशें नियाळून पळोवचें, म्हणटकूच शिक्षणाच्या नांवान आमी भुरग्यांचें भुरगेपण कशें चिड्डून, माड्डून उडयतात तें लक्षांत येतलें.

केन्ना केन्ना दिसता, शिक्षणाच्या नांवान तुर्ताक भुरग्यांचो छळ चल्ला म्हूण आयच्या शिक्षणाचेर बंदी हाडची अशें म्हणून एक रीट पेटीशन करचें आनी कोर्टांत वचचें. कोर्ट कोणाचे वटेन न्याय दिता तो तरी पळोवंक मेळटलो आशिल्लो! कोर्ट हीच एक आस्त उरल्या आयच्या ह्या भारत देशांत.

बरे लोक वेंचून हाडपा खातीर

मत दिवप हो म्हजो पवित्र हक. ते भायर, खंय ती म्हजी पवित्र लागणुकूय बी. म्हूण, मत दिवपाक गेलों. एकलोय दिल्लीक धाडपा सारको दिसलो ना. म्हूण मतपत्रिका कोरीच मतपेटयेंत उडोवन घरा परतलों.

मनांत आयलें, मतपत्रिकेचेर आनीक एक कॉलम आसूंक जाय आशिल्लें. आनी ताचेर 'हांचे मदलो कोणूच न्हय' अशें बरयल्लें आसूंक जाय आशिल्लें. हांव ह्या कॉलमाचेर शिक्को मारतलों आशिल्लों.

सट्ट करून दिश्टावो जावचो तशें-शें कितें जालें. म्हळें, 'हांचे मदलो कोणूच न्हय' अशें सांगपाचो हक आमकां मेळूंक जाय. जाल्यार हांवूच न्हय, तर आयज जे शंबरांतले सुमार चाळीस जाण मत दिवपाक वचनात ('सगळे चोर' अशें म्हणून) तेवूय मतदान केन्द्रार वतले आनी 'हांचे मदलो कोणूच न्हय' ह्या कॉलमाचेर शिक्को मारून येतले. हे भाशेन, ह्या कॉलमाचेर जीं मत्तां पडल्यांत तीं मेजूंक जाय आनी तीं मतपत्रिके वयल्या वेंचून आयिल्ल्या उमेदवाराक पडिल्ल्या मत्तां परस चड वा तितलींच जालीं जाल्यार वेंचणूक आयोगान ती वेंचणूक रद्द करूंक जाय. आनी दुसऱ्या सप्तकांत त्याच दिसा थंय पर्थून वेंचणूक घेवपाची तजवीज करूंक जाय. हिका वेंचणुकेची दुसरी फेरी म्हणूंक जाय. पयले फेरयेंतल्या कोणाकूच दुसरे फेरयेंत उबे रावंक मेळचें ना म्हणपाचें स्पस्ट करूंक जाय.

मतदान ९५ प्रतिशत तरी जावंकूच जाय असो नेम करूंक जाय. दुयेंत पडिल्ल्यान वा भायर खंय गेल्ल्यान वा असल्याच खंयच्या कारणान एकाद-दुकलो पावपाचो नासलो जाल्यार आपूण कित्याक पावचों ना हें मतदारान वेंचणूक आयोगाक पयलीं लिखीत रुपान कळोवंक जाय. जो कित्याक पावचों ना हें कळयनासतना घरा रावता ताचें फुडले वेंचणुके वेळार मतदारांचे वळेरेंतलें नांव काडून उडयतले म्हणपाचें सांगूंक जाय. म्हणटकूच –

सगले मतदानाक वतले आनी मत दिवपाचे आपणाले 'पवित्र लागणुके'क पाळो दितले.

९५ प्रतिशत मतदान जावप, उबे राविल्ल्यां भितरलो एकलोय मत दिवपाचे योग्यतायेचो न्हय हें सांगपाचो हक मतदाराक मेळप – हे प्रक्रियेंतल्यान एक गजाल घडून येतली–

आयज राजकी पंगडांक 'कोणाकूय' लोकांचेर थापपाची जी संवय जाल्या ती मोडटली. जे पंगड 'आमी फातर लेगीत उबे करून वेंचून हाडटले' अशें म्हणून सदां 'फातरां'कूच उबे करून वेंचून हाडीत आयल्यात तांचो मद जिरतलो. आनी–

'बऱ्यांतलो बरो' मनीस आपणाल्याच पंगडाचो आसचो म्हूण फुडाऱ्यांक समाजांतले बरे मनीस सोदपाची गरज भासूंक लागतली.

आयज 'बरो मनीस' कोण आपूण जावन उबो राविना, 'बऱ्या मनशाक' कोण उबोय करिना आनी बरो मनीस कोण ना म्हूण शंबरांतले उणेपुरे चाळीस तरी बरे मनीस मत दिवपाक वचनात. म्हूण —

कोणूय वेंचून येता, कोणूय खंयूय पावता आनी देश आयज पावला ते धुळदशेक पावता. हें आमी आळाबंदा हाडूंक पावले नात जाल्यार लोकशाय ह्या देशांत वांचपाची ना.

लोकशाय वांचोवपाचो एकूच उपाय आसा – 'रायट टू वोटा' भाशेन 'रायट टू रिजेक्ट' होय हक लोकांक मेळूंक जाय.

लोकसभेच्याच वेंचणुकांक न्हय, तर विधानसभेच्या वेंचणुकांकूय हो नेम लागू करूंक जाय. म्हणटकूच एक दीस केन्ना तरी 'बरीं राज्यां' येवंक पावतलीं.

एक दोन वेंचणुकांनी दोन दोन फेरयो घेवच्यो पडत. पुणून त्यो वर्स-वर्स, दोन दोन वर्सांनी भौन भौन येतल्या वेंचणुकांच्या हिसपान देशाक सवायूच पडटल्यो.

विरोधकांच्या हका खातीर

१९३४तली खबर —

गांधीजी आफुड-भश्टा आड प्रचार करीत देशांत भोंवताले. जे मेरेन हिन्दू समाजांत आफुड-भश्ट आसतलें ते मेरेन जातीं जातीं मजगतीं ऊंच उणाकपण चलत रावतलें; इतलेंच न्हय, तर 'उणाक' मानिल्ल्या जातींतले लोक हिन्दू समाज सोडून दुसऱ्या समाजांत वतले – किरिस्तांव जातले वा मुसलमान जातले, हें लोकांक समजायत राविल्ले.

बाबा लालनाथांक गांधीजींचो हो वावर धर्मविरोधी कसो दिसतालो. म्हूण जंय जंय गांधीजी वताले थंय थंय तेवूय वताले आनी गांधीजी ज्या सभांनी उलयताले थंय थंय ते काळे बावटे दाखोवन निदर्शनां करताले. केन्ना केन्ना गांधीजी सभेंत पावचे पयलीं उठून उबे रावताले आनी आपणालें म्हणणें लोकांक दांत वोंठ चाबून समजावन सांगताले.

गांधीजी अजमेर शारांत पाविल्ले. थंय बाबा लालनाथूय पावले आनी गांधीजी सभेक पावचे पयलीं 'हो मनीस सांगता तें आयकून तुमी म्हारां-चामारांक घेवन देवळांत वचपाक लागतले आनी हिन्दू धर्म बुडयतले' अशें लोकांक समजावन सांगपाक लागले.

लोकांक तांची तिडक मारली. सभेंत बोवाळ घालून तांणी बाबा लालनाथांक वेदी वयले सकल ओडून काडले.

गांधीजींक ही खबर कळ्ळी. तेन्ना तांणी विचारलें, 'खंय आसात बाबा ?'

'हे ते पळेयात, थंय उबे आसात...' एकल्यान म्हळें.

गांधीजींनी तांकां उलो मारलो आनी म्हळें, 'हांगा येयात... म्हजे हुजीर लोकांक तुमचें म्हणणें समजावन सांगात...'

बाबा आयले आनी लोकांक आपणालें म्हणणें समजावन सांगपाक लागले. एक दोन मिनटां ते उलयल्यात जातले, लोकांनी 'शेम शेम' करून बोवाळ घालपाक सुरवात केली.

गांधीजींनी लोकांक म्हळें, 'आफूड-भश्ट हें हिन्दू धर्माक लागिल्लें एक खत म्हूण सांगपाचो आमकां हक आसा तसो आफुड-भश्ट ना करपाचो वावर हिन्दू धर्म बुडयतलो अशें सांगपाचो बाबांकूय हक आसा... तांकां तुमी उलोवंक दिले नात जाल्यार हांवूय हे सभेंत उलोवपाचों ना.' आनी म्हळें, 'दुसऱ्यांचें म्हणणें आयकुनूच घेवप ना हाचे सारकीं कुड्डेपणां दुसरीं नात. जे विरोधकांचें म्हणणें आयकून घेनात ते धर्माक धरून केन्नाच चलूंक पावपाचे नात...'

गांधीजी इतल्यार थांबले नात. अजमेरच्या लोकांक सोंशीकपणाचो, उदारतायेचो पाठ शिकोवपा खातीर तांणी सात दिसांचो उपासूय केलो...

तांतयांय सोडचीं पडलीं आतां

नुसत्या बगर जांकां उंडी वचना असल्या सारस्वतांचें रगत शिरंत्रांनी घेवन जल्माक आयलां. खंयच्या तोंडान म्हूणूं, मनशान नुसतें खावंक जायना म्हूण? आयुष्यभर खायत आयलां आनी – फट कित्याक उलोवं – रुचिनूय खायत आयलां.

आनी नुसतें खातां म्हूण चिकन मटनूय खायत आयलां.

पुणून – खरें सांगूं? – मनशान कसलेंच मांस खावंक जायना, नुसतें लेगीत खावंक जायना, अशेंच सदां मानीत आयलां.

म्हाका तुमी दांभीक म्हणटले. म्हणात. पुणून हांव मानतां ताका 'कांय अर्थ ना' अशें मात तुमकां म्हणूंक येवपाचें ना. संस्कारी मनीस शिवराकूच आसूंक जाय म्हणपाचें तुमकांय दिसूंक जाय.

संस्कारी मनशाक कांय गजाली सोबनात. देखीक, चोरी करप सोबना. आपलें न्हय तें आपलें म्हणप सोबना. फटोवप, नागोवप सोबना. उतर दिवप आनी आंगलट येत ह्या भंयान मागीर फाटीं सरप सोबना. कितेंय 'सादचें' म्हूण निर्बुद्द सत्ताधिशां मुखार शेंपडी हालयत उबें रावप सोबना.

आपणाली तुस्त आनी दुसऱ्याची निंदा करप सोबना. दुसऱ्याचे बायलेक आपणाल्या जाळांत घुसपावप सोबना, सोरो पियेवन तर्रर जावप आनी कित्याय कितें बडबडप सोबना तशें, दुसऱ्या जिवांक मारून ताच्या मासान आपणालें पोट भरप हेंवूय सोबना.

संस्कारी मनशाची रूच लेगीत संस्कारी आसूंक जाय.

धरूंया, कोणूय सुरो घेवन तुमकां मारपाक धांवन आयलो. जाल्यार, तुमी कितें करतले? आपणाक वाटावपाचो यत्न करचे नात व्हय? कित्याक करतले? तुमकां तुमचो जीव प्रिय म्हुण्णूच मू? धर्तरिचे फाटीर जियेतल्या सगळ्या जिवांक आपणालो जीव प्रिय. सगळे आपणाक मरणा पसून वाटावपाचो यत्न करीत आयल्यात. सगळे तुमचे सारके. म्हूण – कितें करूंक जाय – 'आत्मवत् सर्व भूतेषु – सगळ्यां भितर तुमी तुमकां पळोवंक जाय. म्हणटकूच तुमकां कोणाचेंच मास खावपाची इत्साच जावची ना.

मनशान मास खावंक जायना अशें मानीत आयिल्लों तें ह्या संदर्भांत.

पुणून, म्हाका तांतयांची आडखळ नाशिल्ली. जशी दुदाची ना. गाय, म्हस, बोकडी हांचेच पसून दूद मेळटा जालें – तें प्राणीज अन्न (animal food) आसलें – तरूय दुदाचो आसपाव कोण मांसाहारांत करिना, तशें तांतीं कोंबये पसुनूच मेळटा आसलें – तेंवूय प्राणीज अन्नांत मोडटा आसलें – तरूय मांसाहारांत ताचो आसपाव जायना अशें म्हणटालों आनी तांतीं खावपाक कसलीच अडचण ना अशें मानीत आयिल्लों.

हालिंसाराक तर बाजारांत शिवराक, निर्जीव, अहिंसक तांतयांय मेळपाक लागल्यांत. कोंब्याच्या संयोगा बगर जल्माक आयिल्लीं. असल्या तांतयांतल्यान पील येना – म्हूण तांच्यांत जीव आसा अशें म्हणूं येना, म्हणपाचें विज्ञानीक सांगतात तें खरें मानीत आयिल्लों.

पयर मुम्बय हांवें एकल्या जैन इश्टाक तांतीं खालें म्हूण हिंसा जायना हें पटोवपाक एक आदेस होगडायल्लो. ताचे जैन संस्कार बळिश्ट आशिल्ले म्हूण तो तांतीं उश्टावपाक तयार जालो ना ही गजाल वेगळी. पुणून उश्टायलें जाल्यार जग बुडटलें अशें तो मानतालो तें तो आतां मानिना, इतलें म्हजें म्हणणें ताका हांव पटोवन आयिल्लों. पुणून, पयर कसली बुद्द जाली म्हाका, समजना. – एक पोलट्री पळोवपाक गेलों.

हांव तांतयांचो एक व्हऽडलो 'कारखानो' पळेतां अशें-शें कितें दिसलें. दोन दोन फुटांचे सुवातेर चार चार धव्यो फुल्ल कोंबयो – अशो हजारांनी कोंबयो लोखणांच्या सळयांचेर चोविसूय वरां बसून मशिनां जाल्ले वरी तांतयां घालतात त्यो पळेल्यो.

'कोंबयांक मेकळ्यो सोडिनात तुमी?' हांवें विचारलें.

'ना!'

'ह्यो हालूंक मेळना, धोलूंक मेळना हे अवस्थेंत अश्योच बशिल्ल्यो आसतात हांगा?'

'हय.'

'कितलो तेंप?'

'वर्सभर. दर एके कोंबयेन दिसाक एक तांतीं दिवंकूच जाय असो कायदो आसा. वर्साक ३६५ न्हय जाल्यार तिनशें तरी तांतयां दिवंकूच जाय. उपरांत कोंबी तांतयांक उपकारना. म्हूण उपरांत आमी तिका हॉटेलांनी विकपाक धाडून दितात...'

इल्ल्यो इल्ल्यो करून आनीक कांय गजाली कळ्ळ्यो. पयली, पोलट्रींत भितर सरनाफुडें कोंबयेचे चोंचिचें तोंक कातरून उडयतात म्हणपाची गजाल कळ्ळी. (एकेच रातच्यो तीन हजार चोंची कातरून उडोवपाचें मशीन पळेलें.) दुसरी, धगधगीत उज्यांत तापोवन तांबडें गूंज जाल्ल्या एका लोखणी अवजारान तांगेले पांखाटे कातरून उडयतात म्हणपाची गजाल कळ्ळी. (तें अवजारूय पळेलें.) तिसरी, तांतयांचो आनी कोंबयेचो पोलट्रीकार संबंदूच येवंक दिनात म्हणपाची गजाल कळ्ळी. तांतीं घालिनाफुडें तें उबोवपाची इत्सा कोंबयेक जाता. (जावंकूच जाय.) पुणून उबोवप हें तिच्या नशिबांतलें पोलट्रीकारांनी पयलीं काडून उडयल्लें आसता म्हणपाची गजाल कळ्ळी.

म्हजें काळीज अबक्यान भरून आयलें. तें उसळ्ळें. शी, कोंबयांचे इतले हालहाल करून, तांकां हे भाशेन वळवळावन काडटात त्या तांतयांक 'अहिंसक' म्हणप? 'शिवराक' म्हणप? मागीर, सुरयेन बकऱ्याचो गळो कातरप हाका अहिंसक काम कित्याक म्हणचें न्हय? मटन चिकनाक, बकऱ्याची वा कोंबयेची भाजी कित्याक म्हणची न्हय? धा कोंबयो मारून पातक लागचें ना ताच्याकूय चड आर्विल्ल्या पोलट्रींतलें एक तांतीं खावन लागतलें अशें-शें कितें दिसपाक लागलें.

मुम्बयंतल्या म्हज्या जैन इश्टाक 'तांतीं खालें म्हूण कांय जायना... कसलीच हिंसा जायना' हें समजावन सांगता आसतना हांवें हालिंच्या पोलट्रींतलीं तांतयां जीव नाशिल्लीं (निर्जीव) आसतात अशें म्हळ्ळें. त्या वेळार ताणें जे युक्तीवाद केल्ले तांचो म्हाका आतां उगडास जालो. सगळे म्हज्या कानांत ताच्या आवाजा सयत घुंवघुंवपाक लागले. ताणें म्हळ्ळें —

कोंब्याचो संयोग जायनासतना जाल्लें तांतीं निर्जीव, जाल्यार टेस्ट ट्यूब बेबीकय निर्जीवच म्हणचें पडटलें तुका. म्हणटलो व्हय? एबोर्शनान जें भुरगें वता ताच्यांत जीव नासता. ताकाय तूं निर्जीव म्हणटलो व्हय? मेल्ले गायचें मास खावपाक कांय आडखळ ना. तें निर्जीव – अशेंय तूं फाल्यां म्हणपाक लागतलो. निर्जीवपणाची तुजी व्याख्या तरी कितें? जिवूच केन्ना नाशिल्लो तें निर्जीव; काय, केन्ना तरी आशिल्लो, आतां ना, तें निर्जीव? कोंब्याच्या संयोगा बगर कोंबी तांतीं घालता खरी. पुणून तिची पिच्युटरी (प्रजनन) ग्रंथी तुमकां अडेच्या उजवाडान उत्तेजीत करची पडटा. तांतीं निर्जीव आसूं, सजीव आसूं, ताच्यांत भितर जो बोळ आसता, तांतूंत फरक नासता. तो सारको. तांतीं उबोवपाची इत्सा कोंबयेक आसता, पुणून तिका तुमी तें उबोवंक दिनात. एका सारकीं एबोर्शनां जाल्ले आवयच्या मना सारकी गत्त कोंबयेची जाता. जावंकूच जाय. तुमकां हाचो अदमास तरी आसा व्हय? तुमी तिका एका सारकी गर्भवती दवरतात आनी तेच बरोबर तिका मातृत्वा पसुनूच वंचितूय करतात... हीं 'अहिंसक तांतयां' मेळोवपाक तुमकां जीं फटींगपणां करचीं पडटात तांकां सुमार ना. कोंबयांचो केदो छळ करून हे पोलट्रीकार लोकांक तांतयां दितात!'

'एँऽ कित्याय कितें उलयता मरे तूं' अशें म्हणून हांवें ताका फांफुडिल्लो. आयज म्हाका दिसपाक लागलें, 'कित्याय कितें' हांवूच उलयतालों. तो उलयतालो तांतुंतूच तथ्य आशिल्लें.

दोन दीस म्हजी न्हीद खळ्ळी. तिसऱ्या दिसा हांवें ताका चीट बरयली. पोलट्री पळोवन म्हज्या मत्तांत जे बदल जाले तांची खबर ताका कळयली. आनी म्हळें, 'तूं म्हणटालो तेंच खरें आशिल्लें... हांवूच चुकिल्लों... हांवें तुका 'फटयल्लो' अशें-शें कितें आतां दिसपाक लागलां.'

शी: तांतयांय सोडचीं पडलीं आतां म्हाका.

* * *

पोलट्रींतल्या तांतयांक हांव शिवराक केन्ना सावन मानपाक लागिल्लों? विज्ञानीक तशें म्हणटात म्हूण आयकल्लें तेन्ना सावन. म्हाका खंय खबर विज्ञानीक आतां व्यापाऱ्यांक जाय तें उलोवपाक लागल्यात म्हूण! विज्ञानाक जे मेरेन ते एकनिष्ठ आशिल्ले ते मेरेन खरें तेंच उलयताले. तांचेर पातयेवं येतालें. तांणी आपणाली निष्ठा विज्ञान सोडून व्यापाराक ओंपली तेन्ना सावन तांकां पत उरूंक ना. कोणें एकल्यान म्हळ्ळें, honour sinks where commerce prevails. विज्ञानिकांचें म्हणणें आतां दोळे धांपून घेवपाचे दीस उरूंक नात.

ह्या निर्णयार हांव कसो पावलों, सांगतां —

मदीं मदीं हांव म्हजें रगत तपासून घेतां. तशें दोन वर्सां पयलीं तपासून घेतलें. सॉकर आपणाले शिमे भितर राविल्ली. पुणून कॉलस्ट्रॉलान शीम उंपिल्ली. 'कितें करूं, कॉलेस्टरॉल देंवोवपाक?' हांवें दोतोराक विचारलें. 'तेलाचें तुपाचें चड खाता?' हांवें ना म्हळें. 'तशें जाल्यार, नाल्ल सोड', दोतोरान जाप दिली. नाल्ल सोडूं? घरचीं सगळीं त्रासांत पडटलीं. कितें रांदून वाडचें हेंच तांकां कळचें ना. वेगळोच एक उपाय हांवें सोदून काडलो. सदूदां सांजची अर्द वर पाऊण वर पासय मारतालों. आतां सकाळ सांजवेळ मारपाक लागलों. म्हयन्या भरयान परतें रगत तपासलें. कॉलस्ट्रॉल देंविल्लें.

म्हजी तकली लागली धांवपाक. म्हळें, सिंधुदुर्ग, गोंय, उत्तर आनी दक्षीण कॅनरा, केरळ, श्रीलंका हो वाटार नाल्ल खावपी लोकांचो. नाल्ल घाले बगर कोणाक कांय रांदूंक येवपाचें ना, असल्या लोकांचो. हांगा केन्ना नाल्लाक लागून कोणाचें कॉलस्ट्रॉल वाडलां, कॉलस्ट्रॉलाक लागून काळजाचें जालां आनी ताका मरण आयलां म्हणपाचें फाटल्या पांच धा पंदरा वीस हजार वर्सां पसून कोणें केन्ना आयकल्लें व्हय? हालींच असलें कितें आयकूंक येवपाक लागलां. आयल्यांत जातलीं असलीं मरणां हालिंसाराक कोणाकोणाक ह्या वाटारांत. हांव ना म्हणिना. पुणून कोणाक आयल्यांत, केन्ना कोणें नियाळून पळेलां व्हय? जांचे हातपांय पुरो जायसर काम करतात, काम करून करून जांकां हूम येता आनी चरचरीत बरी भूक लागता, असल्या कोणाक आयलां जातलें? सोपूत घेवन सांगूं येता, 'ना'. काळजाचें जावन मरण आयलां तें फकत बसकें जिवीत जियेतात तांकां. जांच्या हातापांयांक व्यायामूच जायना तांकां. एअर कंडिशन्ड रुमांनी काम करतात आनी गाडयो घेवन भोंवतात तांकां.

ते भायर, एकार एक सिगरेटी ओडटात तांकां.

काळजाचें जावन मरतल्यां भितर शंबरांत अंयशीं लोक आसतात ते असले, हे जातिचे. बसकें जिवीत जियेवपी. तांकां सकाळ सांजवेळ वर देडवराची पासय मारात म्हूण सांगात. योगासनां तरी करात म्हूण सांगात. नाल्ल सोडात म्हूण कितें सांगतात? गुन्यांव तांचे 'लाइफ-स्टायलि'चो! ख्यास्त नाल्लाक शी? तुमची 'लाइफ-स्टायल' बदलात म्हूण तांकां सांगात.

मागीर, म्हज्यांतल्या मोंसियो पुआरीक जाग आयली. नाल्ल सोडात म्हूण दोतोरांच्या तोंडांतल्यान कोण 'वदयता' हाचें 'इन्वेस्टिगेशन' करपाचें काम ताणें आपणा हातांत घेतलें. सोदीत सोदीत तो अमेरिकेक पावलो. आनी थंय वचून ताणें चोराक 'धरलो'!

गोंयकारांक तेल म्हणिनाफुडें खोबरेल येवजता. उत्तर हिन्दुस्तानांतल्या लोकांक सांसवांच्या तेलाचो उगडास जाता तशें अमेरिकेंत तेल म्हणिनाफुडें लोकां मुखार सोयाबीनचें तेल उबें रावता. शें-सवायशें वर्सां सावन अमेरिकेंतलो लोक खंय सोयाबीनचेंच तेल खायत आयला. अवचीत् एक दीस कोणें एकल्यान फिलिपिन्सांतलें खोबरेल थंय व्हेलें आनी व्हरून बाजारांत सोडलें. जांचे जिबेक सोयाबीनचें सोडून दुसऱ्या खंयच्याच तेलाची संवंय नाशिल्ली तांकां रोखडीच खोबरेलाची रूच लागली. सोयाबीनच्या तेलाचो खप – आरे आरे म्हणटासर – देंवलो.

सोयाबीनची 'लॉबी' अमेरिकेंतली एक प्रभावी लॉबी. ती हुसक्यांत पडली. तिणें कांय विज्ञानिकांक आपोवन विचारलें, 'कितें करूंया? खोबरेल बाजारांतलें ना जावंक जाय.'

'पावलें आमचेर' अशें म्हणून तांणी दुसऱ्या दिसा सावन 'खोबरेलान कॉलस्ट्रॉल वाडटा आनी काळजाचें जावन लोक मरतात' म्हणपाची हूल उठयली. ती इतली प्रभावी थरली कीं—

गोंयचो दोतोर लेगीत रगत तपासतकूच कॉलस्ट्रॉल मेळ्ळंनाफुडें 'नाल्ल खावं नाका' म्हूण आपणाल्या पेशंटांक सांगता!

स्वतंत्र रितीन विचार करपाक बावड्याक वेळ खंय मेळटा?

पोलट्रींतलीं तांतयां शिवराक म्हणपाचें असल्याच विज्ञानिकांनी आमचे तकलेंत घालां. संवसाराचे फाटीर एकूच देश हो, जंय पिढीजात शिवराक लोक रावतात. तांकां आपणाल्या बाजारांत ओडून घेवपाचो उपाय आसूं येता हो. कोणाचे सुवार्थ खंय घुसपल्यात हें कोण सोदूंक वतलो? आगाथा ख्रिस्ती भायर पडत सावन मोंसियो पुआरीनूय आपणालें काम सोडलां.

हालिंसाराक आयोडीन नाशिल्लें मीठ खावं नाकात म्हूण जो प्रचार चल्ला तोवूय असलेच खंयचे तरी एके लॉबीन सुरु केल्लो आसूंक जाय.

शी, माणसुकी उरूंक ना आयच्या ह्या व्यापारी संवसारांत शुद्ध निर्मळ जिवीत जियेवपाची.

भाऊ

आर्यांचो एक देव आशिल्लो. इन्द्रा फाटोफाट म्हत्वाचो, वरूण नांवाचो. तो ना असो धतरिचेर खंय एक ल्हानसो कोनसो लेगीत नासतालो. दोग आर्य खंयूय मेळूं – धतरिच्या दुसऱ्या तोंका मेरेन लेगीत पावूं, एकान्तांत ते फुतफुतून उलयताले तेन्ना तिसरो, वरूण, खंय तांचे मजगतीं थंय आसतालोच आसतालो.

१९५६त भाऊ पुर्तुगालच्यान सुटून आयला तेन्ना सावन ओपीनियन पोल आमी जिखला ते मेरेनच्या धा बारा वर्सांच्या काळांत गोंयचे दोग स्वातंत्र्य सैनीक वा दोग राजकी कार्यकर्ते एकामेकांक खंयूय मेळूं – लिपून लेगीत मेळूं – तिसरो, भाऊ तांचे मजगतीं आसतालोच आसतालो. 'म्हाका कडेक दवरतले म्हणशात, तुमकां तें जमपाचें ना, म्हजे आड जावं, पुणून म्हजे संबंदान तुमकां उलोवचेंच पडटलें' हे जिद्दीन भाऊ ते मुस्तींत वागला. ताका कडेक दवरून ते मुस्तींत कोणाक कितेंच करूंक आयलें ना.

ओपीनियन पोला उपरांत भाऊचें अवतारकार्य सोंपिल्लें. त्याच वेळार, खरें म्हळ्यार, ताणें आपखोशयेन कुशीक सरपाचें. पुणून एक फावट अधिकाराचे सुवातेर बसले उपरांत कुशीक सरप मर्यादापुरुषोत्तम रामाक लेगीत जंय समजलें ना थंय तें पुरुषोत्तम काकोडकाराक समजलें ना जाल्यार अजाप कसलें? भाऊ कडेक सरलो ना. परिणामी – ताच्या हातांत आशिल्लें सगळें गेलें. कॉंग्रेस आशिल्ली. गेली. अशा लोकांच्या हातांत गेली जांणी कॉंग्रेसीक सदां खोंटीच मारिल्ल्यो. खादी आशिल्ली. तिवूय गेली. ती तर सामकी गुतेकारांच्या हातांत पावली.

तरूय भाऊ आपणाक लोकांचेर लादीत रावलो.

ताका सांगाती खूब मेळ्ळे. सगळे ताका सोडून गेले. दांत वोंठ चाबून ताचे आड उलोवपाक लागले. ताका 'युगपुरूष' मानपी ताचे भक्त लेगीत मनान ताचे पसून पयसावल्ले पळेले.

आमच्या भुरगेपणांत एक बावली मेळटाली. जपानी बावली म्हणटाले आमी तिका. कशीय उडय – आडवी उडय, उमथी उडय, उदारी उडय. सकल पडटाली तेन्ना ती उबीच आसताली. भाऊ म्हणिनाफुडें म्हज्या दोळ्यांमुखार ही बावली उबी रावता. केन्ना केन्ना कोणें कोणें ताका कसो कसो भिरकावन पयस मारलो तो पळेला. आनी खंयूय वचून पडूं, भाऊ सदां उबोच पडला तो पळेला.

सुमार पन्नास वर्सांचो दाट संबंद आमचो. गोड तशा कोडू उगडासांनी भरिल्लो. गेलो म्हूण आयकलें तेन्ना खुब्ब खुब्ब वायट दिसलें.

इतलीं वर्सां जियेवंकूच जायना मनशान.

* * *

गोंयचो पदेर

'जागां'तलें 'म्हजो वावर म्हजीं उतरां' हें सदर खरेंच कौतुक करपासारकें! हांव तें मुजरत, कुतूहलान वाचतां. वेगळ्यावेगळ्या धंद्या-वावरांचीं बेस बरी जाण आमकां ह्या 'उतरां'तल्यान मेळटा. मार्च (१९९८) म्हयन्याच्या जागाच्या आंकांत रोझीबाय पेरैर हांणी गोंयच्या पदेराचेर बरयल्लीं उतरां म्हाका सामकीं साठ-पांसस्ट वर्सां फाटल्यान – म्हज्या भुरगेपणांत – घेवन गेलीं! फांतोडेर कानार पडपी 'खळक्!' 'खळक्!' असो पदेराच्या दांड्याचो आवाज कानांत परतो घुमूंक लागलो; आनी धवेफुल्ल चादरींत गुटलायल्ल्या उंड्यांचो घमघमीत वास नाकांत आयलो. ते उंडे, त्यो पोळयो, ते सुरबूस बोल आनी पानके, तीं कांकणां आतां सहज दिश्टी पडनात. फाटीं, ते उंडे आनी कांकणां पदेराकडच्यान घेवंक जमलीं नात जाल्यार पसऱ्यार कांट्याक लायिल्लीं मेळटालीं. कांकणां तर म्हाका भोवच आवडटालीं. जोरांतल्यान उठले उपरांत, कांकण भाजून तें दूद, काफयेंत बुडोवन खावंक आमकां जाणटेलीं दितालीं. गेले ते दीस! अशें आज म्हणचें पडटा. पदेर ही एक व्यक्ति न्हय, तर एक संस्थाच (institution) आशिल्ली.

रोझी पेरैरान पदेरा संबंदिचीं फकाणां आनी लोकगितांचोय उगडास करून दिला. तशाच एका लोकगिताची म्हाका याद जाता: इस्कोली भुरगे तड्की म्हूण जाणा आशिल्लों / त्याच पासोत उंडे तांकां दी नाशिल्लों / बरे, बरे उंडे मरे घेताय! आनी म्हाका / बाबड्या दुबळ्या पदेराक फटयतात!

म्हजे आवयन आमच्या पदेराक विचारून पोळयो कशो करच्यो हें शिकून घेतलें, आनी म्हज्या बापायक आवडटात म्हणून ती गंवाच्या पिठाच्यो, कुंड्या सयत पोळयो भाजून दिताली. आतां म्हजी घरकान्नूय म्हाका अशो पोळयो भाजून दिता. जय गोंयचो पदेर!

भोलानाथ रा. अडवलपालकार, मुंबय

राग – एक चिंतन

लक्ष्मीबाय सरदेसाय

मनशाभितर जशें प्रेम आनी शांती आसता तेच प्रमाण ताचे भितर तिडक आनी रागूय भरिल्लों आसता. शांतीक लक्ष्मी म्हणिल्ली आसा आनी रागाक अवदिसा. तिडक तरेतरेची आसता-- वयले वयली तिडक (तिडकीन उलयता आनी विसरता); भितल्ले गांठिची तिडक (तिडक भितर दवरता आनी वेळ येता तेन्ना भायर काडटा.); राग (तिडकी परस भयंकर). काम, क्रोध, मोह आनी अहंकार हे मनशा भितरले अवगूण. अहंकार म्हळ्यार आमचे भितल्लो वैरी सभाव. अहंकार ना करपाक मनशान मेळयिल्लें ज्ञान दिसपट्टें घांसून पुसून दवरपाक जाय. मनीस कितलोय शिकिल्लो सवरिल्लो आसूं, ताणें आपणा भितरले अवगूण काडपाक कितलोय यत्न केल्लो आसलो तरी अहंकार सुक्ष्मपणान ताचेभितर आसता. तो ना करपाक ज्ञानाची शक्त वापरची पडटा.

'तूं ल्हान हांव व्हड... तूं म्हजेपरस सकयल हांव वयर... हांव चड शिकलां तूं कितें जाणां?... म्हजेकडेन पयसो आसा, तुजेकडेन कितें आसा?' असली भावना फकत अहंकारी मनशा भितर आसता. अहंकार वाडत वता तसो मनीस अभिमानी जाता. ताचेकडच्यान लोकाच्यान सोंसूं नजो अशें वागप जाता. आनी एक दीस केन्नाय एका शाण्याकडच्यान ताका जाप मेळटा. ताच्या अभिमानाक मार बसता आनी वयल्यान आपटून सकयल पडपाइतलें दुख्ख ताका जाता (हो मनीस विचार करपी आसल्यार).

मनशाची कसलीय इत्सा पूर्ण जायना, ताचे इत्से आड कितेंय घडटा तेन्ना भितल्ले भितर जळपाची वृत्ती उत्पन्न जाता. हे वृत्तीक क्रोध म्हणटात. क्रोधी मनशाची नुराय वेगळीच जाता. कपलार आंटयो, दोळ्यांत राग, तोंडांतल्यानूय उतरां फट् फट् करून भायर सरतात. भोंवयो तट्ट उब्यो जातात. उलयतना खरस मारता... ल्हंवेकणकणी हो मनीस उत्तेजीत जाल्लो आसता. ताच्या तोंडांतल्यान न्हय न्हयतीं उतरां भायर सरतात. ताका भीड मुर्वत उरना. कितें करूं कितें नाका जाता. तो तोड फोड करपाक लागता. आपलें खरें करपाक तो संयम सोडून दिता. असल्या वेळार ताच्या हातांतल्यान खुना सारकेलो एकादलो अनर्थूय घडटा. दांबून दवरिल्लो क्रोध, द्वेष आनी तिटकाऱ्याचें रूप घेता. संद मेळ्ळे उपरांत ज्वालामुखी भशेन तो फुट्टा. क्रोधाक लागून चिंता जावप, घुंवळून पडप, प्रेसांव वाडप, डायबेटीज जावप, अल्सर जावप, विसर पडप, पिशेपणां करप – अशीं कितलिंशींच दुयेंसां जातात. क्रोध येवपी मनशाक वा ताचे संगतीक आशिल्ल्या मनशांक तांची बाधा जाता. क्रोध मनाची गोडसाण, सुंदरसाण ना करून उडयता. अशांतीन वातावरण विखाळ करून सोडटा. ह्या वातावरणाक लागून घरांत रोग, नुकसान वा मृत्यू लेगीत अचकीत येता.

क्रोधी मनशाक दिसता, रागान उलयतकीर काम सट्ट करून जाता. परंत हें खरें व्हय? क्रोध करपी मनशा पसून दुसऱ्याचें मन फाटीं सरता, कोडू जाता; दुसरो ताका भियेता. क्रोधान गाळी घाल्यो, मोठ्यान किळ्ळ्यो मारल्यो, मारामारी केली म्हूण दुसऱ्यांच्यो संवयो बदलूं येत व्हय? आपली शक्त मात होगडावता. क्रोध तनाक आनी मनाक जळयता, भाग्याचें नाशें करता, पुण्यायेक बादा हाडटा. मनशाक आपल्या भितरल्या पुरुषार्थाचीच विसराय घालता.

बारीक विचार केल्यार दिसता, देहाचो अभिमान आशिल्ल्या मनशाक क्रोध येता. देहाच्या अभिमानान अहंभावाची जागृती जाता आनी ह्या अहंभावान क्रोधाची सुरवात जाता. एका विचारवंतान सांगलां, क्रोध हो मुर्खपणान उदेता आनी पश्चातापान ताचो अंत जाता. क्रोध मनशाक पिरंगणो करता. क्रोधी दुसऱ्याक भेश्टावपाक सोदता खरो. परंत तो खासा भित्रो आसता. क्रोध निर्बळ-भिवकुऱ्या मनशाची कुरू. सबळ मनशाक राग येना. क्रोधी मनशाक सपनांत लेगीत सुख-शांती आवडना. झगडप, वाद घालप हांतुंतूच तो आपलें व्हडपण मानता. क्रोध आपले वांगडा दुसऱ्यांचेंय लुकसान करता. परस्पर संबंधांत वायटपण हाडटा. कुटुंबांतलो आनंद, शांती इबाडून उडयता. क्रोधाक लागून बापूय भुरग्यां मजगतीं, घोवा बायले मजगतीं, शेजार-पाजार, इश्टां मजगतीं वायटपण येता.

क्रोध येवचे पयलीं मनशाक प्रस्न पडटात:-- म्हजें हाणें कित्याक आयकलें ना? ताणें चूक कित्याक केली? ताणें म्हाका अशें कित्याक म्हळें? म्हजो अपमान कित्याक केलो? हाणें म्हजे न्हिदेक बादा कित्याक हाडली? जेवण सुरबुशीत कित्याक जालेंना? हीं उसरान कित्याक आयलीं?

ह्या 'कित्याक'चेर अर्द मिनीट धैर्यान चिंतून पळेलें जाल्यार जाप मेळूं येता आनी क्रोधूय शांत जावं येता.

अहंकारी मनीस आपली चूक केन्नाच मानिना. आपणाक सगळ्यांपरस बुद्धिमान मानता. दुसऱ्यांचें व्हडपण स्विकारिना, दुसऱ्याक मान दिना, आपलेंच व्हडपण गायता, दुसऱ्यांची टिंगल करता, आपलेंच खरें अशें मानता. ताचें चित्त थीर नासता. आपली छाप मारपाक तो फटाश्यो, बातां मारता. हीं सगळीं कारणां मनशाचे भितरले अशांतींतल्यान उपजतात.

अहंकारी मनीस आपलेभितर अहंकार आसा हें मानपाक तयार जायना. जिबेक रुचीक खावपाक दितकीर, तशेंच दोळ्यांक सुंदर वस्त दाखयतकीर मनशाक बरें दिसता. अहंकारी मनशाक तशीच आपली तुस्त केल्ली आवडटा. सोरो पिणाऱ्याक वा सिगरेट ओडणाऱ्याक खूब तेंप पियेवपाक वा ओडपाक मेळना जातकीर चैन पडना तशेंच अहंकारी मनशाक आपली तोखणाय केल्ली आयकूंक मेळना जातकीर चैन पडना. अहंकारी मनशाचे परिणाम आमकां धडधडीत जाणवतात. ताका सुखाची सृष्टी दिसना. आडमेळी, आडखळे आनी उचंबळिल्ली जिणूच दिश्टी पडटा. गिन्यानी सांगतात, जो मनीस विशयांचें चिंतन करता ताका आसक्ती जाता, क्रोधाक लागून विसर पडटा, बुद्धी ना जाता. बुद्धी ना जावप म्हळ्यार मनशाचें जिणें मेल्लेवरी जाता.

हाचेर एकूच उपाय म्हळ्यार, मनशान आपलें चित्त स्थीर दवरप आनी क्रोधाचेर जैत मेळोवप.

* * *

मॅरी क्रिसमस, डॅडी

□ कन्नड लिपयेंत बरोवपी : एडवीन जे. एफ्. डिसोजा

□ नागरींत हाडपी : रमेश घ. लाड

सर्व, पांच-स मिनटांभितर घडोन गेलें.

आपल्या कोंपरान, वज्रांचो नेकलेस आसचें तें आरशाचें पेटूल ताणें फुटयलें आनी नेकलेस घेवन त्या शॉपांतल्यान गडदे मधल्यान धांवता म्हणताना बोबाट उटली. 'चोर, चोर! सांताक्लॉसाच्या वेसांत आयिल्ल्यान वज्रांचो नेकलेस चोरलो!' ही बोबाट बहुशा मालकाची – आकेर जावंचे भितर तो शॉपाच्या दरवट्या लागीं पावल्लो. हातांत नेकलेस, आंगार सांताक्लॉसाची तांबडी-धवी मुस्तायकी, मेकअप आनी तोपी. खांदार इनामांचें पोतें मात नाशिल्लें. इतलोच फरक. वज्रांचो नेकलेस लिपोवंक पोत्याची गरज नातल्ली.

सर्व, पांच-स खिणां भितर घडोन गेलें.

तो, शॉपाच्या दरवट्या लागीं पावतना समवस्त्रार आसल्लो राकवाली एकाच फाणे उदेलो; निमाणे घडिये क्रिसमस शॉपिंग करूंक आयिल्ल्यांक ताणें हुकूम दिली, शॉपाच्या धरणीर वोमते पडा आनी आपलें पिस्तूल भायर काडलें. शॉपांत किंक्रांट्यो उटल्यो, कंरडे उसळ्ळे, आभरणां आनी नग शिंपडोन गेले. शॉपांतले खरीदगार धरणीचेर वोमते निदताना तो निमाण्या मेटार आसल्लो. पूण—

सर्व, पांच-स खिणांभितर घडोन गेलें. तापलोलो लोकंडा सरळ आपल्या उजव्या जांगळांत रिगल्ले परीं ताका भोगल्या नंतर फाराचो आवाज ताका आयकालो. दुकिचो धुंवोर ताच्या नाका तोंडांतल्यान भायर आयलो आनी ताचें मातें देवळाच्या घांटीं भितर चेपल्ले परी गुडगुडलें तरीपूण तो धरणीर शेंवटलो ना. फाराचो आवाज आयकल्लोच. शॉपाच्या भितर आनी भायर आसल्ल्यांचें संयम चुकलें. आनी कोणेंच चिंतिनातल्लो गडदी धांव थंयसर प्रारंभ जालो. जम्याचें शिंतीद, संयम चुकोन नाचतालें आनी ह्या तांड ओडीमदें तो एकाच्चाणे एकसुरो जालो. थोडे ताका लोटताले, वोडताले पूण कोणच ताका आडायनातल्ले. हातांत आसल्लो नेकलेस ताणें आपल्या दिरुसांत येदोळच लिपयल्लो. सोसूंक नज जाल्ली दूक उबजंवचें कसलेंगी एक यंत्र ताच्या उजव्या जांगळाक धाडायतालें. तरी तो चलतालो. ताचें हाड मोडूंक नातल्लें. पिस्तुलेंतलो गुळो ताचे जांगळा देगेंतल्यान शिंदून पाशार जायजे. ताचें शितीद स्पटिका परीं स्पश्ट आसल्लें. आपल्या घाया थावन जावंचो रगता स्त्राव ताका कळीत जातालो. पूण चलाजे, फरारी जायजेईच.

नतालांची रात.

मध्यानेक लागीं लागीं देड घंटो बाकी आसल्लो. शहराच्या प्रमुख रस्त्यांनी कठीण गडदी आसल्ली. नाचाचीं सालां आनी बार उगते आसल्ले. चडावत दुकानां बंद आसल्लीं. तरी नतालां खातिरच म्हण अपूर्व इनामां विकचीं, थोडीं शॉपां उगतींच आसल्लीं. त्यांपैकीं वज्रांच्या हारांचें तें शॉप एक... आदल्या वरसा थावनच ताणें ह्या शॉपाचेर नदर दवरिल्ली. हांगासर गडदी चड, सॅक्युरिटी उणी आनी भितर आसचे नग निजायकी अपूर्व. एकाचेर दावली मारल्यार उरलेली जिणी पांयार पांय घालून सारयेत म्हळ्ळो अंदाज ताणें केल्लो.

आतां बल्सांत वज्रांचो हार, जांगळांत घाय आनी हातांनी उरलेली जिणी घेवन तो चलतालो. ह्या चोरियेक फावो ती तयारीय ताणें करूंक नासल्ली म्हळ्ळें न्हय. ताणें सांताक्लॉसाचें दिरूस नेसच्यांत मतलब आसल्लो. चार कास करच्या उद्देशान सबार पापारी सांताक्लॉसापरीं न्हेसून वाटांवाटांनी, शॉपां-दुकानांनी भोंवोन 'मॅरी क्रिसमस, मॅरी क्रिसमस' म्हणोन थोडें पुणी कमायताले. हाच्या तसल्या धाकट्या साद्या चोरांक हें नकली न्हेसप भारीच उपकाराक पडतालें, चुकोन घेवंक, मुखामळ लिपोवंक. पूण हे पावटीं ह्या धाकट्या साद्या चोरान बऱ्याच फेरगांचेर दावली मारल्ली.

शहराच्या सर्व रस्त्यांनी आनी गल्ल्यांनी नतालांचो संभ्रम उटोन दिसतालो; नेकेत्रां, झिगमिग झिलपां आनी गुडलांपयांव प्रकासताले. गरनालिंची सांकट फुट्टाली, दुरुसबाणां आगसाक उमे दितालीं. फरारी तो जाल्लो, गडदेंत मिसळोन फकीर सांताक्लॉस जाल्लो. पूण जांगळांतलो तो घाय घेवन चड पयस वचूंक आपणाक साध्य जावचें ना म्हळ्ळें ताका खचित कळीत आसल्लें. अस्पत्रेक गेल्यार कैद जावंचें खंडित. कित्याक येदोळच स्थळीय रेडियोचेर आनी टि.वी.चेर ताणें केल्ल्या चोरयेची खबर प्रसार जाल्यार आसतेलीच. आधुनिक शहर तें, हांगासर भद्रतेची आनी सुललित जिणियेची नवलता उणी नातल्ली. पूण जीवनांत वर्ग आनी हंत, ग्रेस्त आनी दुबळो आसचे व रेग, चोरी, लूट दोंबी आनी मारफार अनिवार्य.

आसल्ले पयकीं चड क़ाबोकाची गल्ली सोडून तो गुसलो आनी बंद आसल्ल्या एका ल्हान दुखाणाच्या दारार बसलो. प्रमूख रस्त्यावयल्यान पोलिसांचें वाहन सायरन मारीत पाशार जालें. तो लिपल्ले गल्लेच्या एका मुल्यांत तरणाट्यांचो एक पंगड बियर सेवतालो. 'मेरी क्रिसमस!' तांकां पळोवन तो म्हणालो हात वाऱ्यार भिजावन. तांणी ताचें गमन केलें ना. दंगल्यांत सासपोन वज्रांचो हार भद्र आसा म्हूण खचित करून ताणें दुसऱ्या बोल्सांतली सिगरेट पॅकेट भायर काडली आनी कांपेऱ्या हातांनी एक पेटयली. ताचें त्राण खिरोन वतालें. ताणें वस्ती करचें वठार वीस किलोमिटर पयस आसल्लें आनी न्हेसण बदलून टेक्सेंत घुसया म्हळ्यार ताचेलागीं सांताक्लॉसाचें सोडल्यार हेर न्हेसण नातल्लें. पूण ताची मत काम करताली. हे रातीं ताका जाय आसल्ली प्रथम चिकित्सा आनी तत्कालीक भद्रती. ताणें दोळे घट धांपले आनी शहराची नकशा मतीपटलाचेर हाडली. भद्रतीचे दोन तीन जागे ताका उटोन दिसले आनी त्यांपैकीं तें अनाथाश्रम फकत एक किलोमिटर पयस आसल्लें. तो बसोन आसल्ले गल्लेथावन. थोड्या दानी मनशांच्या उधार मनांक लागोन सांताक्लॉसापरीं नेसल्ले असल्या अनाथाश्रमांक पावतालें, नतालांचे राती त्या अनाथ भुरग्यांक खूश करताले, इनामां वांट्टाले... होच्च पात्र आपूण खेळूं तर? ह्या सवाला संगी तो ताची दूक थोडी खिणांभर विसरलो पूण बलतोच एकलो येदोळच थंयसर पावला तर? कितें जालें? दुसऱ्या एका धर्मिश्टान आपल्या सांताक्लॉसाक धाडूंक नजो म्हण आसावे? वोंठाचेर एक मार्मिक हांसो घेवन तो उबो जालो. ताच्या दोळ्यांसामकार काजुले उबले, ताका खोंकली आयली आनी बोटांमदली सिगरेट झडोन धरणीर पडली. आपल्या घायान फुलइल्लें रगताळें खत सांताक्लॉसाच्या तांबड्या मुस्तायके वरवीं उटोन दिसचेंना म्हळ्ळे पातयेनेन ताणें गल्लेभायर मेटां काडलीं. भायलें शितळ वारें मुखमळाक मारतना ताच्या जिवांत थोडो पुणी हुरूप आयलो.

ताणें मेटां काडलीं; फकत एक किलोमिटर.

अनाथाश्रमाच्या गेटी परयांत ताची चाल ताचेच मतींत उरली ना. दुकिचे अमाल ताणें सेवलेल्या सर्व अमालां परस बळिश्ट जावन आसल्लें. लोकंडाच्या सरळांनी केल्ल्या गेटीलागीं तो उबो जालो आनी दोळे फापडून ताणें भितरल्या वठाराचेर दिश्ट चरयली. पोंतार एक क्रिसमस ट्री ल्हान ल्हान भुरग्यांचो

क पंगड. आनी तें गीत: मध्यान रात, निधान रात... ताचे दोळे भरून यले. धांवलो ताचो उगडास पाटीं... मध्यान रात निधान रात... आपली तीण, आपली धूव आपल्याचें पियोणें. मॅरी क्रिसमस डॅडी... मॅरी क्रिसमस डी! ताचेलागीं नातल्लीं उतरां. कित्याक तो आमालांत उफेतालो. आतां च्या दोळ्यांनी दुकां उदेलीं. कितलीं वर्सां पाशार जालीं, कितलीं वर्सां.

लोकंडाचे गेटीलागीं उमकाळोन आसचे कांपिणेचो हाताळो ओडलो. एक वटीं, दोन आनी तिसरे पावटीं. गीत स्तब्द जालें. भुरग्यांची नदर ताचेर डली आनी ताका आयकालीं तीं उडकाणीं उतरां – "सांताक्लॉस आयला स्टर, सांताक्लॉस आयला!" क्रिसमस ट्री सरशीं आसल्लो भुरग्यांचो मो खिणां भितर फासाळ्ळो आनी सिस्टराचे मुखेलपणाखाला गेटीसरशीं ायलो. ताणें उसवास बांदलो, उतरां विंचलीं.

"मॅरी क्रिसमस सिस्टर!" गेटिच्या सरळांक तो उमकाळ्ळो. "इल्लोसो डव जालो. हांव..."

"कोण तूं?" सिस्टराचो ताळो जावं नासुल्लो गंभीर पूण स्पश्ट. "हांगासर सो पावलोय?"

"हांव सांताक्लॉस."

"तें हांव पळेवनच आसां!" ती म्हणाली. ताचेर एक तीख दिश्ट चरवन, "पूण तुका हांगासर कोणें धाडला?"

"अनाथाश्रमांतल्या भुरग्यांक खूश करचे खातीर एका सांताक्लॉसाक ाडचे धर्मिश्ट ह्या शहरांत कांय उणे नात सिस्टर!"

"तुजो ताळो आनी जिनोस कित्याक कांपता?"

"नातलांचे गडदेंत एक ल्हान अवगड म्हाका घडलें." आपल्या जांगळाक ाकवन तो म्हणालो. आनी लिपवन कसलोइ फायदो नासल्लो. "रगता स्राव कठीण आसा. पूण भुरग्यांक निराशी करूंक नजो म्हळ्ळे खातीर..."

"तुजी काणी पातयेवंक आमकां कश्ट मारतात!" सिस्टर म्हणाली.

"सांताक्लॉस सर्वांक परिचित जावन आसेत, पूण तूं आमकां अपरिचित. तुका आमी कसो भितर सोडचो?"

ताचे लागीं कसलिंयी उतरां नातल्लीं. आनी तो सल्वोन वेचे स्थितिचेर उभो जाताना भुरग्यांनी ताचे पाडतीन सळ धरलोच. "प्लीज सिस्टर!" तीं म्हणालीं. "सांताक्लॉज भितर येवंदी. हे पावटीं तो येवंचोच ना म्हण तुवें म्हळ्ळेंय तरी बेबी जिजसानच ताका हांगा धांडला. आमच्या वनेस्साकई कितलो संतोस जातोलो!"

सिस्टरान भुरग्यांचेर दिश्ट चरयली आनी दोगांतेगांचीं मार्ती पोशेलीं. "वनेस्सा!". एका लांब उस्वासा संगीं ती म्हणाली. "आमचें वनेस्सा." उपरांत ती दिगंताक पळेवंक लागली कसल्यायी संदेशाचें निरिक्षण आसल्ले परी.

"हे पावटीं येवंचो सांताक्लॉस आपल्या डॅडीक सांगाता घेवन येतलो म्हण वनेस्सा आशेवन आसा!" आपली दिश्ट देंवयनासतना ती म्हणाली. "चड वेळ ताच्या ताबेंत ना मिस्टर! हे पावटीं सांताक्लॉस येवचो ना म्हण आमी चिंतिल्लें. खंच्यायी धर्मिश्टान बरें मन दाकयलें ना पूण आतां आवचित्त..."

"वनेस्साचो डॅडी जावंकयी हांव तयार!" खरी संगत कसली म्हण कळीत नातल्ली तरी तो उलयलो. ताचे कुडिंतलें त्राण झरोन वेतालें; प्रथम चिकित्सा ताची तुर्ताची गरज जावन आसल्ली. सिस्टरीन कितेंयी म्हणचे फुडें भितर थावन आनेक माद्र तरणाटी लवलवीत, दरवट्यान धांवोन आयली.

"सिस्टर, सिस्टर", ती खरशेवणेसंगी म्हणाली, "वनेस्सा आमच्या हातांतलें चुकोन वेता. क्रिसमस ट्रीच्या मुळांत आपणाक व्हरा म्हण हटाक पडलां. आपल्या डॅडीक घेवन सांताक्लॉस येवंक नांगी म्हण विचारता. तुमी हांगासर..." तिची दिश्ट एकाच्चाणे ताचेर पडली.

"हांगासर एकलो मानेस्त सांताक्लॉसाच्या लिबासाचेर आयला. अवगडांत ताच्या जांगेक घाय जाला खंय.पूण ताची काणी कितली घट, कितली सत देवच जाणां, पूण वनेस्सा... इतले वेगीं?"

तरणाटी माद्र तिच्या कानांत कितेंगी पुसपुसली. तिचीं उतरां आयकोन व्हडिलन माद्रीन ताचेर तीक्ष्ण दिश्ट चरयली. "तूं कोण म्हळ्ळें तें आतां आमकां कळीत आसा." ती स्पश्ट ताळ्यान म्हणाली. "स्थळीय रेडियोचेर तुजें कर्तुब प्रसार जालां म्हण सिस्टर कारमेलिटान आत्तांचे आतां म्हाका सांगलें."

"तर तुमी म्हाका विक्रीत करतात?"

"तें गरजेचें न्हय!" ती खचितायेन म्हणाली. "तूं खंयसरयी धांवचे स्थितिचेर बिलकूल नांय."

"म्हाका एक अवकास जाय, सिस्टर... नतालांची ही रात म्हजे उतरोवणेची रात जावं!"

तिच्या वोंठांचेर एक क्षीण हांसो उदेवन लिपलो. "कसलिंयी तुजीं सितिमेंतां जावं, एक विशिश्ट उद्देशान तुका हांगासर देवान हाडला म्हण हांव पातयेतां आनी नटनाचें थोडें पुणी देणें तुजेथंय आसतलें म्हण हांव भरवसतां."

"नटनाचें देणें? सिस्टर..."

"आमची वनेस्सा वेच्यार आसा! ताचें अंत्य इतलें वेगीं येत म्हण आमी चिंतूंक ना. आपूण मरचे पयलीं डॅडी येतोलो म्हण तें आशेवन आसा. हांगासर तुजें नटन आमकां गरजेचें."

"पूण सिस्टर..."

"भितर यो! तुका प्रथम चिकित्सा आनी फळार मेळतलो. तुजीं सितिमेंतां जागीं कर, खंडित जावन तुका पतीण आनी भुरगीं आसतेलींच." तिणें गेट उगती केली. तरणाटी माद्र कावजेवन व्हडिलनीच्या हाताक धरों लागली. "भिये नाका धुवे!" व्हडिलीन तिचो हात थापडून म्हळें. "ताच्यो वाटो विचित्र जावन आसात. कसलेंच आयप हे पवित्र रातिचेर आनी आमचेर येवचें ना. आतां ह्या मानेस्ताक पार्लराक व्हर, ताका प्रथम चिकित्सा दी; हुनोनी काफियेची विलेवारी हांव करतां."

तो भितर रिगलो.

ताचें जांगाळ दांत्याचो फातर बांदलेले परीं जड जाल्लें. तो भितर येतच व्हडिलीन गेट परत्यान बंद केली. "पार्लरापर्यंत चलोंक ताका तांकता?"

"प्रेतन करतां सिस्टर!"

कोणेंगी ताचो हात धरलो. "तूं सांताक्लॉस आसल्लोय, आतां वनेस्साचो डॅडी जालोय?' ल्हान भुरग्याचें सवाल ताका फुमार करी लागलें.

"व्हय!" त्या भुरग्याक आरावन धरून म्हणालो.

"येवंच्या वरसा म्हज्या डॅडीक आपवन हाडताय?"

"आनी म्हज्या माम्मीक?" आनेकलें भुरगें ताच्या पांयांक उमकाळ्ळें. "आमी खंडित बरीं भुरगीं जावन चलतेल्यांव."

ताच्या दोळ्यांनी दुकां उदेलीं.

"सिस्टर!" ताचो उलो एक आक्रंदनच जावन आसल्लो. "म्हज्यान ही उतरोण सोंसूंक जायना सिस्टर! दया करून म्हाका पोलिसांचे अधीन करात."

ताचीं उतरां आयकोन तिणें आपली चाल रावयली. आनी ताका पळेवंक लागली. "ह्या पागोरा भितर मोगान उसमडोन तुका कश्ट जावंचे नात!" तिचीं उतरां मार्मिक आसल्लीं. "जिणयेंतल्यो उतरावण्यो सुलबायेच्यो न्हय म्हज्या इश्टा!"

पार्लरांत ताका प्रथम चिकित्सा लाबताना सिस्टर कार्मेलिटान वनेस्साची कथा मटव्यान ताका कळीत केली. अनाथ बाळ तें. आठ वरसां प्राय ताची आनी तितलीच प्राय तें घेवन आयिल्लें – लुकेमिया. तें नाचतालें आनी माच सोभयतालें. एका कराळ दिसा आपणाचे जिणियेक लुकेमियान खाडूं घालां म्हण कळीत जाताना तें मावन पांगुरी लागलें आनी अनाथाश्रमाच्या

एका रुका मुळांत बसलें.

हें सुमार एका वरसा आदीं नतालांक थोडे दीस आसताना.

''कितें चिंतताय वनेस्सा?'' सिस्टरान ताचेलागीं विचारलें. असकत जाल्ल्या ताच्या ल्हान कुडीक आरावन धरून ''जेजूलागीं वचूंक भियेवं नजो.''

''हांव भियेना सिस्टर!'' तें म्हणालें. ''पूण हांवें वेच्या पयलीं म्हजो डॅडी म्हाका पळेवंक येतोलो.''

''फकत डॅडीक विचरताय वनेस्सा?'' विस्मितायेन विचारूंक लागली सिस्टर. ''माम्मीचो उगडास काडिनाय?''

''म्हाका जनम दिवन ती अंतरलेली म्हण म्हाका सांगलां. ती सरगार पुणी आसतेलीच. पूण म्हज्या हॅंडसम डॅडीक पळेवंकूच जाय.''

''तुजो डॅडी हॅंडसम म्हण तुका कोणें सांगलां वनेस्सा?''

''हांव-जाणां!'' तें म्हणालें. ''हे पावटीं सांताक्लॉस येताना हांव ताका सांगतेलीं, येवंच्या क्रिसमसाक डॅडीक आपवन हाडुंकूच जाय... सिस्टर, आनेका क्रिसमस परयांत हांव वांचतेलीं मूं?''

''डॅडीक पळेवंक जाय तर तुवें वाचाचें वनेस्सा!'' चुकारी मारली सिस्टरान. कसल्यो जापो ती दितेली मरणांत खचित जाल्ल्या ह्या आंज्याक?

आपल्या जिवांत थोडो सुशेग आनी जांगळांतल्या दुर्कीत इल्लीशी कळवणी जाल्या नंतर तो हुनोनी काफी पियेलो. वज्रांचो नेकलेस ताच्या बोल्सांत विसव घेतालो.

''तूं तयार जातेच वनेस्साक—''

''म्हजेवरवीं हो पात्र खेळोंक जावंचो ना सिस्टर!'' तो मातें हालोवन म्हणालो. ''म्हजेच धुवेक बापय आनी पतिणेक पती जावंक हांव सकलोंना तर आतां कसलें नटन करून त्या बाळाक फटोवं?''

''तुवें तुकाच फटवंचे दीस अकेर जाले!'' तिणें सोडून दिलें ना. ''नव्या सकाळाची सुरवात हांगासरच जावं. कसेंयी उतरोणेक तू लालेतालोय?''

''उपरांत?''

''गेट तुका उगती आसतेली!'' सिस्टर कारमेलिटान ताच्या घायार पट्टी बांदून कट घालताना व्हडिलणीन म्हळें, ''तुजेर बंधड घालची शाती आमकां ना.''

थोडीं खिणां तो आपल्या भुजांमदें मातें घळवन बसलो. त्या हिंवाळ्यांत तरी ताच्या कानां पाटल्यान केसां मुळांथावन घामाच्यो बारीक झरी देंवताल्यो.

''चल या सिस्टर!'' एका निर्धाराक आयिल्लेपरी एकाच्चाणे उबो जाल्ल्यान ताका हळताची लकणी आयली. पार्लरा भायर आसा केल्ल्या क्रिसमस ट्री सरीं भुरगीं एकटांय जाल्लीं आनी कंतारां गायतालीं. जीव गात्राचो इमाजीन केल्लो गरदनाचो गोटो लागसारच आसल्लो, पूण तांतली खावणी रिती आसल्ली.

''भरती मध्यानेर बाळ जेजूक आमी खावणेंत दवरतांव!'' सिस्टरान विवर दिलो. एकेका वरसा एकेक भुरगें जेजूक खावणेंत निदायता. हे पावटीं सरती वनेस्साची पूण कितें करयां? उठोन उबें रावंचें त्राण ताचे कुडींत ना.''

''आतां ताचो डॅडी आयलो आसतां...'' हीं उतरां ताच्या वोटांचेर उदेलीं तरी ताणें तीं उच्चारलीं नात. ताच्या हरद्यांत मुसाळां चलतालीं. वनेस्साक निदायल्लेल्या कमऱ्यालागीं पावतां ताची चाल सवकास जाली पूण व्हडिलणीन ताच्या बावळ्याक घट धरलें.

''आतां पाटीं पळेवंक ना!'' ती म्हणाली. ''मध्यानेक थोडींच मिनुटां बाकी आसात आनी तींच वनेस्साचीं निमाणीं जावंकयी पुरो.''

तीं कमऱ्याभितर रिगलीं. वनेस्साच्या खटल्या लागीं बसून हाळवायेन कंतारां गावंची सिस्टर उटोन उबी जाली. व्हडिलनीन तिका भायर वचयेत म्हण सुचायलें आनी ताका तिणें मुकार लोटलो. ताचें सर्वांग कांपूंक लागलें. खाटल्यार निदोन आसल्ल्या जिवीं थंय उसवास सोडल्यार हेर कांय नातल्लें.

''वनेस्सा!'' व्हडिलनीन ताळो काडलो. ''कोण आयला पळे.'' खटल्या देगेर बसून तिणें वनेस्साचे दोळे उगते केले.

''हो सांताक्लॉसच आयला!'' तें क्षीण ताळ्यान म्हणालें.

''हो सांताक्लॉसच न्हय. बगर तुजो डॅडी.'' व्हडिलनीचो ताळो तितल्यार कुसकालो.

वनेस्सान कश्टांनी दोळे उगते दवरले.

''लागीं यो सांताक्लॉस!'' तें म्हणालें. ''म्हजेसरशीं बोस.'' तो खटल्याचे आनेक देगेन बसलो.

''हांव तुजो — ''

''तूं म्हजो हॅंडसम डॅडी न्हय, सांताक्लॉस!'' तें म्हणालें. कळताची खरसवणे संगीं. ''तूं सांताक्लॉसय न्हय!'' ताणें दोळे धांपले. ''तुमी म्हाका कित्याक फटयतात सिस्टर?''

वनेस्साचे सवलान तांकां घडिबर स्तब्ध केलेंच. दोन दुकां चलियेच्या हाडकुऱ्या पोल्यां वयल्यान देंवलीं. तवळ सांताक्लॉसाचो वेस घाल्न संवसाराक फटवंक भायर सरल्ल्या ताच्या काळजांत कसलेंगी स्फोटन जालें. एक सकत ताचेथंय चरली आनी हिच्या बळानच ताणें वनेस्साचें मातें आपल्या हातांनी आरायलें, मोगान आनी नाजुकायेन.

''तुका आमी फटयनांव पुता!'' ताचीं उतरां ताका पयसिल्ल्यान आयकालीं. ''हांव म्हाकाच फटयतालों, पूण आयचे रातीं एके धुवेची गरज म्हाका पडली.'' आतां ताचीं दुकां वनेस्साच्या पोल्यांचेर पडतालीं. ''ह्या डॅडीक एका धुवेची गरज पडली.'' तो कसकसोन रडलो.

वनेस्सान आपले हात व्हडिलनीचे हातांतले सुटयले. आनी ताच्या हातांचेर दवरले. ''पूण हांव वेगींच मोरच्यार आसां!'' तें वेक्त त्रासां संगीं म्हणालें. ''म्हजो उडास परयांत तुका उरचो ना.''

''म्हजें काळीज गूंड आसा, म्हजे धुवे!' ताचीं उतरां ताकाच विस्मीत करतालीं. ''तुजो उडास... पळे, पळे हांवें तुका क्रिसमस प्रेजेंट हाडलां.'' आपल्या दगल्याच्या बल्सांत सांसपून ताणें वज्रांचो नेकलेस भायर काडलो आनी ताच्या सामकार धरलो.

'मध्यान रात, निधान रात नेकेत्रां जळमिळटात', पयशिल्ल्यान कंतार आयकातालें. ''वेगींच हांव नेकेत्रां मदेंच निदतेलीं!'' तें म्हणालें. ''वज्रांचो नेकलेस म्हाका कसल्या फायद्याचो?'' ताणें पोल्यावयलीं दुकां पुसलीं. ''पूण तुजी खुशी तर हो नेकलेस घालूंक हांव तयार आसां.''

''म्हाका कितें म्हणचें म्हण समजाना, पुता!''

''मध्यानेक कितलो वेळ बाकी आसा?''

''पांच मिनुटां बाकी आसात वनेस्सा!'' म्हणाली व्हडिलन.

''बाळोकाक खावणेंत निदावंक तुका तांकात?''

तें स्वाधीक हांसो हांसलें. ''पांच निमुटां भर बेबी जीजस जल्मोंचे परयांत हांवें खावणेंत निदयेत सिस्टर?''

व्हडिलनीचीं सितिमेंतां ह्या सवलावरवीं इतलीं ओळ्ळीं उगत्यान रडोन ती भायर धांवली.

''फकत पांच मिनुटांभर!'' वनेस्सान हात उबारोन धरले. ''पांचूच मिनुटां!''

वज्रांचो नेकलेस खटल्यारच गळोवन ताणें वनेस्साक आपल्या हातांनी आरायलें आनी ऊबकांबळींत ताका रेवडावन तो भायर आयलो. ताची मत साफ जाल्ली, दुकिची परवा ताका नातल्ली. ताची उतरोण पूर्ण जावंच्यार आसल्ली.

रित्या खावणेंत निदायताना वनेस्सा ताच्या गोमट्याक उमकाळ्ळें. पूण थोडीं खिणांभर. ''मॅरी क्रिसमस, डॅडी''... ताचो वेडकोळ सुटल्या नंतरयी हीं उतरां नेकेत्रां परी थंयच उमकळोन उरलीं!'... * * *

म्हारवता विशीं

रेशा नायक

सूप, पाटलो, कुरपणो, कण्णो सारकेल्या कोंड्यापसून तयार जावपी वस्तींक 'म्हारवत' म्हणटात.

कोंड्याविशिंची थोडी-भोव माहिती :

कोंडो म्हळ्यार तणाचीच एक जात जी बरींच वर्सां मेरेन जगता. वनस्पतशास्त्रांत ताका 'राक्षसी तण' म्हणटात. कांय जातिचे कोंडे पोकळ जाल्यार कांय भरींव (धड) आसतात, आनी बेगीन वाडटात. खंयसरूय एक कोंडो रोयत जाल्यार उपरांत थंय कोंड्यांचो एक चोमोच (आळ) तयार जाता. पूण हे कोंडे फुलले उपरांत रोखडेच मरतात. कोंडे चड फुलले जाल्यार दुकळ पडपाचो संभव आसता अशी जाण्टेल्यां भितर एक मान्यताय आसा. गोंयांत चार तरांचे कोंडे मेळटात – हुडेल, बांबू वा कोंडे, शिरी आनी वेळू.

भरींव कोंड्यांचो उपेग चड प्रमाणांत जाता. पुर्विल्ल्या काळासावन ताचो उपेग जायत आसा. विंगड विंगड तरेच्यो हस्तकलेच्यो वस्ती, घराची सजावट, खेळणीं, पिल्लूक, पांटले, मापां, सुपां, शेंदऱ्यो, बैलगाडयो, पूल, पोरसाखातीर वंय, इल्लें हे सारक्यो साबार वस्ती करपाक कोंड्याचो उपेग जाता. वेळुच्या कोंबाची भाजी वा लोणचें करून खातात, हाकाच 'किल्ल' म्हणटात. नुस्त्याच्या तेलाचो वास उणो करपाखातीर कोंड्याचीं पानां वापरतात. दुकळ पडटा तेन्ना कोंड्याच्यो बियो खावपाखातीर वापरतात.

म्हारवत

कोंड्याक गोंयांत 'मान' अशेंय म्हणटात. म्हारवताक लागपी कोंडो चड करून जितो आसूंक जाय. सुको आसत जाल्यार तो चुरचुरता आनी फुट्टा. असल्या कोंड्याचीं **धापां** करतकीच तीं फुगत घालचीं पडटात. कोंडो हाडटकीच ताचीं धापां (म्हळ्यार दोन उबीं अर्दां) करतात. **कुरपी** वा कोयतो घेवन देळग्याचेर **कामटां** तासून तासून निव्वळ करचीं पडटात. आनी मागीर **येळां (वेळां)** काडचीं पडटात. येळां ल्हान वा मोठीं आसतात.

सूप वा पाटलो करता आसतना तांकां पयलीं **मुदल** घालचें पडटा. पांटलो करचे पयलीं **तळ** करचो पडटा. मागीर जे तरेचे पांटलो जाय ते प्रमाण **कूड** (खूर) मोडचे पडटात; मागीर ताका आटो धरचो पडटा, उपरान्त घटसाण मेळपा पासत भायल्यान-भितरल्यान पटो धरचो पडटा. पांटलो करपापासत १६ मोठीं वेळां लागतात आनी १०-१२ ल्हान वेळां लागतात.

सुपाक लेगीत पयलीं तळ करचो पडटा. पूण सुपाक **अडन** करून (बडी घालून) **विंगचें** पडटा आनी बांदता आसतना **सरी** घालची पडटा. ही सरी बारीक आनी लवचीक आसता. सूप बांदता आसतना **गप्यांचो** उपेग करतात. हे गपे माडाच्या चुडटा पासून काडटात.

सुपा विशीं इल्लेंशें : सुपाक **अण्णी** लेगीत म्हणटात. गोंयच्या घरा कणकणीं आमकां सुपां पळोवंक मेळटात. हीं सुपां जायत्या तरांचीं आसतात. ल्हान-व्हड, लांब लेगीत आसतात. सुपां पुडांप्रमाण आसतात. कांय सुपांक दोन पूड (फोनशे) आसतात जाल्यार कांय सुपांक एक. जाल्यार कांय सुपांचे **पूड** (वा खूर) सामके लागीं आसतात पूण ते आकारान मात लांब आसतात. हे तरेचें सूप 'वारें' करपापासत शेतकार वापरतात.

सुपाचे प्रकार

वाऱ्याचें सूप : हें सूप एका पुडाचें आसता देखून ताका **पुडासूप** अशेंय म्हणटात. कांय कडेन **वाऱ्या सूप, बीं सूप, दिडसूप** लेगीत म्हटात. तें भाताचें वारें करपापासत शेतकामती वापरतात.

तांदूळ आडसुपाचें सूप : हें दोन पुडांचें आसता. ताका **आडसूप** लेगीत म्हणटात.

सुपली : हो सुपाचोच ल्हान प्रकार. नवे व्हांकलेक आवयगेरसून येवपी **वज्या** वांगडा सुपली धाडची पडटा. चवथिच्या दिसांनी गांवांत नवे व्हांकलेन दर एका घरांत **वायन** दिवपाची रीत आसा. त्या वेळार ह्या सुपल्यांचो उपेग जाता. (वायन दितना दोन सुपल्यो वापरतात.)

सूप गोंयकारांचें दिसपडटे जिणेंत सामकें उपेगाचें. देखून सुपावेल्यान साबार म्हणी लेगीत आमकां आयकुपाक मेळटात. देखीक,

१) आदनांतले रडटात, सुपांतले हांसतात
२) वल्लेंतय धरना, सुपांतय धरना
३) वारो येता तशें सूप धरचें
४) सुपभर कुंडो दिवन विकत घेतिल्लो/ल्लें.

पाटलो : मध्यम आकाराच्याक पाटलो म्हणटात. शेतकामती, नुसतेकार हांचो वापर करतात. व्हड आकाराच्याक **वोजें** म्हणटात. हे तरेचो पाटलो करपापासत २५ व्हडलीं वेळां लागतात आनी ल्हान २० ते २२ लागतात. भात भरपापासत ताचो उपेग जाता. आंब्याच्या वगतार असले तरेच्या वोज्यांनी आंबे भरून विकपाक व्हरतात. पदेर लेगीत हाचो वापर करतात, तेन्ना ताका वोजें म्हणिनात, **पाटें** म्हणटात.

शिकार्नो : हो पाटल्या भशेनूच आसता पूण आकारान ल्हान आसता. काजुच्या तेंपार मुट्टे, ब्रियो एकठांय करपाक ताचो वापर करतात. तोरां, आंबे काडपापासतूय वापरतात तेन्ना ताका **शेलोवणो** अशें म्हणटात.

पाटुलो : हो पाटल्याचो सामको ल्हान प्रकार. चडसो मानशेर ताचो वापर जाता. चड करून सुंगटां घालपापासत.

हातरी : कांय जाग्यांर हातरेक 'हातर' अशेंय म्हणटात. आकारान ती खूब व्हड आसता. हातरेची रुंदी 'धा पावलां' तर लांबी 'वीस पावलां' आसता. शेतकारांक हातरी सामकी गरजेची! शेत मळटा आसतना 'वारें करपाक' उकडलेलें भात सुकोवपापासत तिचो उपेग करतात. आदल्या तेंपार दारांत

राजीव : हें आनी किते विचारता ?

झरीना : मागीर कित्याक सोडली तिका ?

राजीव : हाची जाप दिवंक जावची ना म्हज्यान.

झरीना : सध्या खंय आसा ती ?

राजीव : म्हाका खबर ना.

झरीना : तिका सोडून हाडूंक जाय. ह्याच घरांत स्थान दिवंक जाय तिका. तिचो हक्क तो.

राजीव : ह्या घरांत ? ना. शीळ वगडायल्ले बायलेक ह्या घरांत स्थान मेळटलें कशें ?

झरीना : तिणें शीळ वगडायलें. आनी तुवें ?... तूं कितलो बरो तें जाणा न्हय तूं ? तुका बायल भोगूंक जाय. मागीर तिका दादलो कित्याक नाका ? आपल्यो वासना भागोवंक दादल्यांनी कितेंय केल्यार जाता... बायलो मात शीळभ्रश्ट जातात न्हय ?

राजीव : हें सगळें तूं कित्याक सांगता ?

झरीना : म्हाका हांगा रावप जमपाचें ना.

राजीव : कित्याक ?

झरीना : आज तिणें भोगलां तेंच फाल्यां म्हज्या नशिबांत कित्याक येवचें ना ?

राजीव : ना झरीना, तशें घडचें ना.

झरीना : म्हाका एकाद्रो दादलो पसंत पडल्यार ताचेवांगडा वच्चेलें स्वातंत्र्य मेळटलें ?

राजीव : म्हळ्यार हांव मानवना तुका?

झरीना : हांव फायचें विचारतां.

राजीव : असले पापी विचार येताच कित्याक तुज्या मनांत ?

झरीना : पाप तुवें केलें आनी परिणाम तुजी बायल भोगता. देखून येताृत हे विचार.

राजीव : झरीना, तुका हांगा रावचें आसा काय ना ?

झरीना : म्हाका पयलीं म्हज्या प्रस्नाची जाप जाय.

राजीव : तुका म्हजेबगर दुसऱ्या वांगडा वचूंक मेळचें ना.

झरीना : म्हाका तुजे वांगडा रावपाचें ना.

राजीव : मागीर दुख्ख करून उपयोग जावचो ना. तुका आनीक एक संद दितां विचार करपाची.

झरीना : हांवें पुराय विचार केला. हांव वतां. तूंय परतो म्हजेकडेन येवं नाका.

[सीन सोंपता. परत पयलिंचो जागो. राजीव-निला उबीं.)

राजीव : आनी त्या खिणासावन हांव असों... निला, हांवें तुका परतें घरा व्हेल्यार ?

निला : चार वण्टींमदीं बसपी पयलिंचें उरूंक ना हांव आतां.

राजीव : तुका सगळे तरेचें स्वातंत्र्य मेळटलें.

निला : ताचोय उपेग जावचो ना.

राजीव : अशें कित्याक म्हणटा तूं ?

निला : त्या हातरुणाक आतां मवाल्याचो वास मारता.

राजीव : चूक जाली म्हळें न्हय.

निला : अशें म्हळें म्हूण चूक सुदारची ना.

राजीव : तें हांतरुणूय बदलूंया.

निला : मनां बदलूंक जातलीं ?

राजीव : फाटलें विसरूंक जाता न्हय !

निला : कितें कितें म्हूण विसरप ?

राजीव : फाटलें विसरप आनी नव्या जिविताक सुरवात करप.

निला : त्या मवाल्यान दिल्ल्या रोगाक विसरूंक जायत ?

राजीव : (अजापून) कितें ऽ !

निला : हय. वाडत आसा तो रोग हे कुडीर.

राजीव : ना.. निला ना. हें फट म्हण निला.

निला : फट कशें म्हणूं ? हें सत.

राजीव : मागीर तूं हांगा...

निला : दादले जातिचेर सूड घेतां; हांगा येवपी दर एकल्याक तो रोग दिवन. घरा भांगरावरी बायल आसतना जे हांगा शेण खावंक येतात तांकां ही ख्यास्त दिवंक बसलां हांव हांगा. तुका याद आसा, हांवें सांगिल्लें... सगळ्या बायलांक छळपी दादले जातीक तडफडायतलें म्हूण हांव.

राजीव : हय. आनी वेळ आयल्यार म्हजेरूय सूड घेतलें म्हूण सांगिल्लें. यो. घे सूड. आज तो वेळ आयला. हांवें केल्ल्या गुन्यांवाची ख्यास्त म्हाका दिवपाचो.

निला : ना. तुका दिवचें ना तो रोग हांव. तुका मेळ्ळां तितलेंच पुरो उरिल्लें जिवीत तडफडावंक. म्हाका लग्ना उपरांत जें कितें भोगयलें तेंच तूं आतां भोग. दुख्ख म्हळ्यार कितें तें कळूंक बरें तुका. चल तूं आतां. जमल्यार इतलेंच कर... झरीनाक देव बरें करूं म्हूण सांग. ताका कांयच न्हय म्हळ्यार एके बायलेचेर जाल्लो अन्याय कळ्ळो. एका दादल्याक जाप विचारचेलें धाडस केलें ताणें. पुरो म्हाका इतलेंच. गुडबाय राजीव...

[काळोख]

[उजवाड. पयलिंचेंच घर. तोच देखाव. झरीना भियेत भियेत येता.]

घरकार : कितें जाय आसलें ?

झरीना : अं... हांव...

घरकार : कोणाक सोदता ?

झरीना : हांव नोकरी सोदूंक आयल्यां.

घरकार : नोकरी आनी हांगा ? कसली ती ?

झरीना : म्हाका जॉनान धाडल्या हांगा. ताणेंच दिल्लो हो पत्तो.

घरकार : तुका अणभव आसा कामाचो ?

झरीना : ना !

घरकार : तुजें लग्न बी जालां ?

झरीना : लग्न... लग्न...

घरकार : हें पळे, मनांत कांयच दवरिनासतना सांग. आमकां सगळें कळ्ळेंबगर आमी हांगा कोणाक भितर घेनात.

झरीना : म्हजें जिवीत म्हळ्यार एक काणीच.

घरकार : सांग तूं ती.

झरीना : म्हाका – म्हाका एकल्यान फटयली.

घरकार : आँ, अशें तर.

झरीना : म्हाका एक भुरगोय आसा. ताच्याच पोटाची चिंता आसा म्हाका.

घरकार : आरेरे, अशें घडूंक फाव नासलें. पूण चिंता करूं नाका. आमी दवरून घेतात तुका.

झरीना : (खोशयेन) खऱ्यांनीच ? आजवेर म्हजी काणी आयकून कोणेंच दारांत उबें करूंक नासलें.

घरकार : तुवें खरें सांगलें. आमी ताका मान दिलो. तुका काम मेळ्ळें...

झरीना : पूण कसलें काम करचें पडटलें म्हाका ?

घरकार : सगळें सांगतां तुका. निकतेंच आयलां. मात्सो विसव घे.

झरीना : पूण म्हाका जमत न्हय काम ?

घरकार : संवयेन सगळें जमता.

झरीना : देव बरें करूं तुमकां.

घरकार : बस तूं, येतां हांव.
(तो भितर वता. झरीना बसलां. निला भायर येता.)

झरीना : (निलाक पळोवन) तूं हांगा ?

निला : तूं हांगा कशें ?

झरीना : काम मागूंक आयिल्लें.

निला : तूं हांगा काम करतलें ?

झरीना : हय, म्हाका सिलेक्टूय केलां तांणी.

निला : नाका झरीना, तूं हांगा रावं नाका. नाजाल्यार तुजें निला जायत. चल... चल. तो भायर येवचे पयलींच वच.

झरीना : तूं कितें म्हणटा तेंच कळना म्हाका.

निला : न कळिल्लेंच बरें. पूण हांगच्यान वच एकदांचें.

झरीना : वोगीच वच म्हळें म्हूण वचूं ? कित्याक वच तें पयलीं सांग.

निला : कशें सांगूं तुका झरीना. आज तूं आयलां तशेंच हांवूय आयिल्लें काम सोदीत हांगा आनी...
(उत्तर तोंडांतूच उरता. उतरां थरथरूंक लागतात. इतल्यांत तो भितरल्यान येता.)

घरकार : वा निला, येवचेपयलींच ताचेकडेन इश्टागत जोडली. बरें केलें. नाजाल्यार तुजी गत कितें जाल्ली याद आसा मगो पयल्याच दिसा ?

झरीना : (अर्थ कळूंक नाशिल्ल्यान) पूण म्हजी कसलेंय काम करपाची तयारी आसा.

घरकार : व्हेरी गुड, व्हेरी गुड. आमकां हांगा असलींच मनशां जाय. पगार आमी भरपूर दिवं, पूण कामूय तशेंच करूंक जाय.

झरीना : हांव करीन तें.

घरकार : गुड. जॉन मात मनशां पारखुपी. जाय तसलींच मनशां धाडटा तो हांगा.

निला : लांडग्या जातिचो तो. कोण नडला आनी कोण फटवला तें बेस बरें कळटा ताका.

घरकार : कितें वायट करता तो ? कोणाकूय पोटाकूच लायता न्हय ?

निला : हय. आनी ताचेरूच आपणालें पोट भरता.

झरीना : भरतलो न्हय... आमचेसारक्या अडिल्ल्यांक पावता तें व्हडलें म्हणपाचें. नाजाल्यार आज कोणाचें कोणाक पडलां ?

घरकार : सारकें उलयलें... तुवेंच सांगून बरें केलें.
(तो उलयतनाच एक मनीस येता. ताच्या कानांत फुतफुतता.)

घरकार : (झरीनाक बोट दाखोवन) नवी आसा. सारकी सांबाळची पडटली. अजून कामाची वळख ना. हें पळे, तूं हाचेवांगडा वच. तो तुका काम समजायतलो. (झरीना उठून ताचेवांगडा भितर वता. निला कपलार हात मारता)

घरकार : कपलार सो हात मारलो ? तुजें गिरायक गेलें म्हूण ?

निला : न्हय, आनीक एक पडली हे घाणींत, म्हूण.

घरकार : आपूण लोळटा ताकाच घाण म्हणची न्हय निला.

निला : घाण आसल्यारूय ?

घरकार : नरकाक सर्ग मानून रावपी मनशां आसात ह्या संवसारांत.

निला : तीं तुजेसारकीं हैवानां... हांव नरकाक नरकूच म्हणन.

घरकार : तातूंत तुजो लाव जाता आसत जाल्यार म्हण बाबडें.

निला : पूण तुवें तिका फटयली कित्याक ?

घरकार : हांवें कशी फटयली तिका ? हांव थोडोच आफोवंक गेल्लों तिका... ती आपूण जावन आयल्या तो म्हजो दोश ?
[इतल्यान भितरल्यान झरीनाच्यो किळच्यो आयकूंक यैतात. 'सोड, सोड म्हाका... म्हाका वचूं दी... हांव हे खातीर येवंक ना हांगा... म्हाका असलें काम नाका... हांव तसलें न्हय... सोड म्हाका. पांयां पडटां हांव तुका...]

निला : अजूनय सांगशीत तिका फटोवंक ना म्हूण ?

घरकार : कांय जाणां नशिबान फटवतात ताका आमी कितें करतलीं ?

निला : निमाणें हेंच सांगतलो तूं.

घरकार : फट सांगलें तर हांवें ?

निला : हांव खंय जाणां ?

घरकार : तुजेंच उदाहरण घे. काय बरो संवसार करचो सोडून तूं हांगा आयलें. कोणें आफयल्लें ?

निला : पुरो... समजलें.
[भितरल्यान तो मनीस मुमुरख्यांनी हांसत येता. तोंडार जैताचे भाव. ताका दोळो मारून चलूंक लागता. फाटल्यान झरीना येता. ताचे कपडे चुरगल्यात. केंस पिसुडल्यात.]

घरकार : यो. रावतलें काय वतलें ? रावचेली सोय आसा... गेल्यारूय जाता. फाल्यां मात वेळार यो.

झरीना : हांव वतां... फाल्यांच न्हय, परत केन्नाच येवचें ना.

घरकार : (हांसता) एकदां हांगा आयिल्ल्याक परतें येवचेंच पडटा. निलाक विचार जाय जायार. हें घे तुजें भाडें. दर गिरायकाफाटल्यान भाडें मेळटलें. कितलीं गिरायकां घेवप तें तुवें थारावपाचें.

झरीना : (निलाक) हांवें तुजें आयकुपाचें.

निला : खूब कळाव जालो आतां.
[झरीना ताच्या तोंडाक पळेत उरता. काळोख.]

[गार्डनांतलो एक बांक. राजीव बसला. जॉन हातांत सोऱ्या बाटली घेवन येता.]

जॉन : घे इश्टा. मार फॉल्ग.

राजीव : देव बरें करूं.

जॉन : सोंपतकूच सांग. दुसरी हाडून दवरल्या.

राजीव : देव खुब्ब बरें करूं तुजें. खाशेलो भाव लेगीत करचोना इतली वासपूस करता तूं म्हजी. आमचें पयल्या जल्माचें नातें आसतलें.

जॉन : नातें आसतलें काय रीण आसतलें ?

राजीव : कितेंतरी आसुंकूच जाय. नाजाल्यार इतल्या मोगान तूं म्हजी वासपूस कित्याक करतलो आसलो ?

जॉन : इश्टा, सोरो तो. कोणूय कोणाक दिता. एक मतींत धर. तूं उपाशीं आसल्यार तुका कोण वाडचो ना. पूण सोरो मागल्यार मात रोखडोच दितलो.

राजीव : म्हळ्यार ?

जॉन : हाकाच संवसार म्हणटात इश्टा...

राजीव : संवसार म्हळ्यार सोरो ?

जॉन : न्हय. संवसाराक सोरो म्हणप म्हणचे सोऱ्याचो अपमान करप. सोरो खूब बरो... संवसार न्हय.

राजीव : खेरें तुजें इश्टा. सोरो खूब बरो. बाबडो सगळें विसरायेर घालूंक उपकारता.

जॉन : पूण अशें कितें विसरूंक सोदता तूं ?

राजीव : कितें सांगतलों इश्टा ? बायल आसतना दुसरेचेरूच मोग केलो – झरीनाचेर, आनी ती वतकूच सोऱ्याचेर मोग करतां.

जॉन : आरे पूण झरीना गेल्यार कितें जालें ? तुवें असो...

राजीव : बेबदो जावपाचो न्हय. अशेंच मरे ? जमल्यार बायलेक घेवन बसपाचें. अशेंच म्हणटलो मरे तूं ? हांवूय तेंच चिंततालों. पूण म्हजी बायल ? ती... ती...

जॉन : कितें जालें तिचें ?
राजीव : तिचें कितें जातलें ? जें जालें तें हांवेंच घडोवन हाडिल्लें.
जॉन : तुजें मोगी कोण म्हळें तुवें ? झरीना ?
राजीव : हय ! कित्याक ?
जॉन : झरीना...

[काळोख. एके कुशीक उजवाड. झरीना हुडक्या हुडक्यांनी रडटा. जॉन येता.]

जॉन : (हेवटेन तेवटेन पळेत) कित्याक रडटा तूं ? कितें घडलां ? म्हाका सांगल्यार हांव मदत करूंक पळेतलो आसलों.
झरीना : कांयच गरज ना. तुमी सगळे दादले एकेच जातिचे.
जॉन : कोणें फटयली काय कितें ?
झरीना : तूं उद्धार करता म्हजो ?
जॉन : हांव राम न्हय. हांव जॉन !
झरीना : मागीर चवकशी कित्याक करता ?
जॉन : तुजेर बरोच अन्याय घडला आसूंक जाय.
झरीना : म्हजेर न्हय... म्हाका लागून एके बायलेचेर अन्याय घडला.
जॉन : दुसऱ्याचो विचार आपणें कित्याक करचो ?
झरीना : तेंय चुकलें म्हजें.
जॉन : अजून सुदारूं येता.
झरीना : सुदारूंक जमतशें दिसना म्हाका.
जॉन : कित्याक ?
झरीना : पोटाची वेवस्था पयलीं पळोवंक जाय.
जॉन : इतलेंच मू ? हांव करतां ती.
झरीना : म्हाका कोणाची भीक नाका.
जॉन : भीक घालता पूण कोण ?
झरीना : मागीर पोट भरप तरी कशें ?
जॉन : खंयूय काम करूं येता.
झरीना : पूण म्हजें शिकप चड जावंक ना.
जॉन : शिकपाक आनी कामाक संबंध ना. काम करचेली खोस आशिल्ल्याक काम खंयूय मेळटा. तूं कसलेंय काम करशी ?
झरीना : कसलेंय.
जॉन : जालें तर !
झरीना : केन्नाच्यान मेळटलें ?
जॉन : आतांच्यान.
झरीना : (अजापान) आतांच्यान ?
जॉन : हय. हांव दितां त्या नाम्यार वच आनी थंयच्या घरकाराक मेळून म्हजें नांव सांग. काम मेळटलेंच.
झरीना : देव बरें करूं.
जॉन : पूण तुजें नांव ?
झरीना : झरीना.
जॉन : झरीना...

[काळोख. पयलिंचो देखाव.]

राजीव : कितें जालें इश्टा ? पळेत सो उरलो ? तूं वळखता ताका ?
जॉन : ना रे. पूण म्हज्याय जिवितांत एक झरीना आयिल्लें.
राजीव : आज खंय आसा तें ?
जॉन : बऱ्याक पावलां.
राजीव : पावपाचेंच. बऱ्या मनशान वाट दाखयतकूच ते वाटेन वपची बऱ्याकूच पावपाचे. नाजाल्यार म्हजेसारकें...
जॉन : तूं वायट मनीस ?
राजीव : हय. म्हजेइतलो वायट मनीस संवसारांत मेळचो ना.
जॉन : अशें कित्याक म्हणटा तूं ?
राजीव : हांवें जायतें वायट कर्म केलां. बायलेक सोडून दुसऱ्याचेरूंच मोग केला. आनी घर विकून सोऱ्याक लागीं धरला.
जॉन : पिये तूं... जाय तितलो पिये. मातूय चिंतूं नाका.
राजीव : आतां तेंच करपाचें.
जॉन : पूण तुजी बायल आतां खंय आसता ?
राजीव : ती... ती... धंद्याक लागल्या... पेड्ड्यार जाल्या.
जॉन : नांव कितें तिचें ?
राजीव : नांव... नांव... निला.
जॉन : निला... म्हळ्यार...
राजीव : कितें जालें इश्टा ?
जॉन : कांय ना. तूं मेळ्ळो तें एक बरें जालें. तुज्या रिणांतल्यान मेकळों जातां. पिये तूं पोटभर पिये.
राजीव : पूण इश्टा, दुसऱ्यांक सोरो घालूंक तूं इतले दुडू खंयसून हाडटा ?
जॉन : आरे बाबा, दुडू म्हणटात ते मेळोवंक कळूंक जाय.
राजीव : पूण अशें काम तरी कसलें करता तूं ?
जॉन : चुकिल्ल्या शेणिल्ल्या बायलांक कामाक लावपाचें.
राजीव : बरें काम... पूण हांतूंत दुडू मेळटात ?
जॉन : सांगलें न्हय, कसलेंय काम करतना तकली वापरली की दुडवांची रास पडटा म्हऱ्यांत.
राजीव : म्हाका शिकयशीत असलें काम ?
जॉन : शिकपाची इत्सा आसल्यार.
राजीव : इत्सा आसा पूण काम जमत ?
जॉन : मनांत आसल्यार कितें जमना ?

[ते उलयतात. इतल्यांत निला आनी झरीना येतात.]

निला : हाय जॉन...
झरीना : तूं नाच मरे हालीं.
निला : नवें बी कोणूय सापडावंक ना जाल्यांत ?
जॉन : खरें तर हांव सोदीत आसां पूण मेळच ना.
निला : तें कळ्ळें. नाजाल्यार आनीक एकलें नरकांत पडपाचें.
जॉन : (हांसता) कसो चल्ला तुमचो धंदो ?
झरीना : ह्या दिसांनी गिरायक उणें.
जॉन : गिरायक हाडूंक जाय तर हाका सांगुया. ताकाय काम जायच.
झरीना : कोण हो ? (ताका पळेता. दोगांयची नदरानदर) तूं ?
राजीव : तूंय हांगा ? जॉन...!

[चवगांय एकामेकांक पळेत उरतात. काळोख.]

* * *

भारत-थायलँडाक जोडपी सेतू : बौद्‌ध धर्म

चंद्रकांत केणी

''भारत भगवान बुद्धाचो देश जाल्ल्यान भारतांतल्यान येतलो मनीस बुद्धाचे भुंयेंतलो मनीस अशें थाय लोक मानतात आनी ताका खूब मान दितात.'' म्हज्या सांगातान आशिल्ल्या प्रोफेसर करुणा कुशलसाया हांणी म्हाका सांगलें.

पाचूच्या बौद्ध मंदिराच्या प्रांगणांत आमी उबे आसले. मुखार मंदिराचो विस्तार, तरेकवार आकारांचीं कितलिंशींच शिखरां, स्तुपां आनी कळस. सगल्यांचो रंग भांगराचो. आकार वेगळो वेगळो. कळसाची उंचाय जमेक धरली जाल्यार एक व्हडले वीस मजली इमारती इतली आसतली. भोंवतणचो चौक उणोच एक चौखण मैल आसतलो. ती भव्यताय आनी दिव्यताय चकचकीत वताक लागून, निवळ निळ्या मळबाक लागून चडच सुंदर दिसताली. दारांतच एक पिटकोळेचें झाड आसा. त्या झाडाचे सावळेंत आमी उबे राविल्ले. झाड विशाल आनी ताका सत्रेचो आकार दिला. सूर्य माथ्यार आशिल्ल्यान झाडा मुळांतच सांवळी पडटा. पांयापोंदाक शितळ पांचवें तण. देवळांत जळीं मळीं ल्हान-व्हड झाडां. सगल्या झाडांक तासून-कापून सोबीत आकार दिला. तरी कृत्रीमपण दिसना. ज्या झाडामुळांत आमी राविल्ले, त्या झाडाक पिटकोळेच्या तांबड्या फुलांचे आनी कळ्यांचे व्हडले घोंस दिसले. हांवें पाकळ्यो मेजल्यो. थायलंडचे पिटकोळेक लेगीत चारच पाकळ्यो.

हांवें प्रा. करुणाक म्हळें, ''तूं भायतीयां विशीं थाय लोकांक दिसतल्या आदराची गजाल सांगता. म्हाका विमानांत एक थाय चली मेळिल्ली. तिणें म्हाका सांगिल्लें, आयज भारताविशीं आदलेवरी आदर उरूंक ना.''

शुद्ध हिंदी उलोवपी प्रा. करुणा मेकळेपणान हांसलो आनी ताणें म्हळें, ''थोड्या भोव प्रमाणांत दुर्दैवान तशें घडलां हें खरें. पूण अजून परिस्थिती हाताभायर वचूंक ना. आमच्या लोकांचीं दोन दैवतां – बुद्ध आनी राम. अयोध्येचो राम. जे मेरेन हीं दैवतां आमकां पुज्यच उरतलीं ते मेरेन भारताविशीं आमी कसलेय शीण काडले वा कितल्योय कागाळी केल्यो तरी भारतभूंय आमची पुण्यभूंय उरतली. मुसलमानांक मक्का आनी किरिस्तांवांक रोम जितले पवित्र ताच्याकय कांकणभर चडच आमकां भारत पवित्र दिसता. आतां आमी प्रयत्न करूंक जाय. त्यो आदल्यो चुको सुदारून भारतीय आनी थाय लोकांमदली इश्टागत वाडोवपाखातीर...''

हांव ताचेकडेन सहमत जालों. म्हाका दिसलें, आमी संस्कृतायेच्या नांवान जें कितें खपोवपाचो यत्न करतात ताका थायलँडांत बाजारपेठ ना. पूण थायलँडच्या लोकांच्यो धर्मीक भावना मतींत घेवन आनी खिणभर धर्मकुड्डेपण कुशीक दवरून आमी भगवान बुद्ध आनी रामायण हे भारत-थायलंडाक जोडपी सेतू करूंक जाय.

म्हज्या मनांतले विचार समजल्ले भाशेन प्रा. करुणान म्हळें, ''थायलंड हो ल्हान देश. तरी स्वतंत्र आनी संपन्न. पूण बुद्ध धर्माचो विस्तार, रामकथेचो प्रभाव थायलंडा पुरतोच मर्यादित ना. दक्षिणपूर्व आशियांत... खिणभर अशें म्हणूं येता, लडाखा सावन जपाना मेरेन हो प्रभाव पातळिल्लो आसा. भारताकडच्यान ह्या देशाची अपेक्षा वेगळी आसा. भारत सरकार ती वळखना.''

आदल्या दिसा आमी थामासात (धर्मशास्त्र) विद्यापिठांत रामायणा वयलें एक थाय नृत्यनाट्य पळयिल्लें. रामायणाक थाय लोक रामाकीन (रामकीर्त) म्हणटात. खरें म्हळ्यार, थाय भास बरोवपाखातीर एक स्वतंत्र लिपी ते वापरतात आसले तरी थाय भाशेंत संस्कृत आनी पाली भासांतली पन्नास टक्क्यांपरस चड उतरां आसात. थाय लिपयेची प्रकृती देवनागरी सारकीच. स्वर आनी व्यंजनांची वेवस्था आमचेकडेन आसा तशीच. मात्रा, काने आनी उकार तांचे लिपयेंत आसात. पूण थाय मनीस उलयता आसतना चिनी उच्चारांत उलयता. ताका लागून 'धर्म' ह्या उतराचो उच्चार 'थाया' असो जाता आनी 'शास्त्र' हें उतर 'सात' अशें ते उच्चारतात. जाका देवनागरी लिपी समजता तो शुद्ध उच्चार बरोवन दाखयता. प्रा. करुणा हांणी म्हाका अशा कितल्याशाच उतरांची एक वळेरीच दिली. देखीक फॅक्स ह्या उतराक थाय भाशेंत 'दूरपत्र' हें उतर घोळटा. टेलिविजनाक तेय लोक 'दूरदर्शन' म्हणटात. तांचेकडेन चैत्र ते फाल्गुन मेरेन बारा म्हयने आसात आनी इंग्रजी म्हयनेय ते वापरतात. पूण वर्स मात बौद्ध घेतात.

पाचूचो बुद्ध

आमचे फाटले वटेच्यान एक रूंद न्हंय व्हांवता. ते न्हंयंत बोटी घोळटात. त्या बोटिंनी पर्यटक पाचूच्या बुद्धाच्या मंदिराचे देगेर देंवतात.

पर्यटकांमदीं आशियाच्या हेर देशांचे पर्यटक जशे आसात तशेच युरोप-अमेरिकेकडलेय पर्यटक आसात.

''आमी आदीं मंदीर पळोवन घेवंया... तुज्यान कितलें जाता तितलें तूं पळय. कळसाचेर, स्तुपांचेर चडपाचीय तजवीज आसा. देव (बुद्ध) दर्शनाक वतना जोतें काडचें पडटलें. उपरांत हांगाच येवंया. उपरांत हांव ह्या मंदिराची माहिती तुका दितां... ही फाटले वटेन आसा ती चावो फ्या न्हंय. ही आमची गंगा.'' प्रा. करुणान सांगलें.

देवूळ भोंवतां भोंवतां पुरो जालें. पूण सगलें देवूळ पळोवन सोंपलेंना. आमी देवदर्शनाक आयले.

उकतो देवारो. सगल्यांत वयर पाचूच्या बुद्धाची प्रतिमा. सकयल आनी कुशीक हेर खूबशो प्रतिमा. हेर भाविकां भाशेन आमी मांडी घालून बसले आनी जमनीक माथें तेंकोवन बुद्ध देवाक नमस्कार केलो.

देवदर्शन सोंपोवन भायले वटेन आयले तेन्ना वणटी वयलीं तरेकवार रंगीत चित्रां नदरेंत भरलीं.

''हीं चित्रां पळय. ह्या चित्रांनी रामकथा चित्रायल्या.'' प्रा. करुणान म्हाका सांगलें.

चित्रां खूबच सुंदर आसलीं आनी जाका रामायणाची कथा खबर आसा ताका तीं समजावपाची गरजय नासली. दशरथाच्या दरबारासावन राम परत अयोध्येक पावसर तरेकवार प्रसंग ह्या चित्रांनी दाखयल्ले.

''आमची रामकीर्त मातशी वेगळी आसा.'' प्रा. करुणान म्हळें. ''वाल्मिकी रामायणांत मारुती हो अखंड ब्रह्मचारी दाखयला. पूण आमचे कथेंत मारुती मदीं लग्न जाता आनी तागेर एक भुरगो जाता असो प्रसंग आसा.''

त्या प्रसंगाचें चित्र पळयतां पळयतां एका आश्रमाच्या दारांत एक ऋषी ध्यानस्थ बसला आनी थंय एक ल्हान भुरगो उबो आसा असो देखाव दिश्टी पडलो.

''हो खंयचो प्रसंग?'' हांवें प्रा. करुणाक विचारलें.

''हनुमानाचोच.'' ताणें म्हळें. ''लग्ना उपरांत संन्यास घेवन मारुती तपाक बसता अशें आमचे कथेंत आसा. त्या वेळार तागेलो चलो ताका मेळूंक येता आनी खाडमिशियो वाडिल्ल्या ऋषीक पळोवन तो भियेता. तेन्ना हो पळय मारुती आपलें मूळ रूप धारण करून पुताक दर्शन दिता.''

प्रा. करुणान म्हाका वानररुपी हनुमान झाडाचेर बशिल्लो दाखयलो. हनुमानाचो उच्चार तो 'अनुमान' करतालो. ताका लागून केन्ना केन्नाय गोंदळ जातालो.

''ह्या चित्रांचें वेगळेपण तुवें पळयलां?'' ताणें म्हाका विचारलें. ''ह्या सगल्या चित्रांचे तोंडावळे भारतीय आसात. फकत सीतेचें तोंड मात थाय सुंदरेसारकें आसा.''

रामाचें राज्य

''हें देवूळ अठराव्या शेंकड्याच्या निमाण्या दसकांत बांदिल्लें. तेन्नाच्यान हीं चित्रां हांगा आसात. तुका एक गजाल सांगपाची उरली. आमच्या देशाच्या राजाक राम हें नांव आसता. आमचो पयलो राजा राम हो सतरा वर्सां सत्तेर उरलो. (इसवी १७८२ ते १८०२) ताणेंच हें बँकॉक शार बांदलें. त्या वेळार ह्या शाराक रतनकोशीन म्हणटाले. आपल्या राजवाड्या लागसारच ताणें पाचूच्या बुद्धाचें हें देवूळ बांदलें.''

''बौद्धधर्मीय राजान राम हें नांव धारण करपाचें कारण कितें?'' हांवें विचारलें.

''तेंच तुका सांगतां. बुद्धाचो धर्म हांगा पावलो ते आदीं हांगा रामायण पाविल्लें. घडये सगले लोक धर्मान हिंदूच आशिल्ले जावंये. भारताकडेन ह्या वाठाराचो संबंद आसलो. चक्रवर्ती अशोक राजान बुद्धाचो संदेश घेवन भगवीं वस्त्रां धारण केल्ले भिक्षूक हांगा धाडले आनी तांणी राम आनी बुद्ध हांच्यांत सुमेळ घडोवन हाडलो.''

''आंगकोरवटचें देवूळ अजून आसा न्हय?'' हांवें मदींच प्रा. करुणाक विचारलें.

''आंगकोरवट आनी आंगकोरथन हीं देवळां कांपुचियांत आसात. हीं बाराव्या शेंकड्यांतलीं हिंदू देवळां. सूर्यवर्मा राजान तीं बांदिल्लीं. बँकॉक मेरेन आयलाच जाल्यार तूं ती पळोवन यो. त्या देवळांत विष्णूची मूर्त आसा'' अशें सांगून प्रा. करुणान म्हळें, ''हिंदू धर्माचो विस्तार आदल्या काळार जाल्लो ताची ती गवाय. थायलँडांत आयज हिंदू लोक आसात. पूण ९० टक्के थाय लोकांचो धर्म बौद्धच म्हणूंक जाय.''

''तूं म्हाका राजाविशीं सांगतालो...'' मूळ विशयाचो हांवें ताका उगडास करून दिलो.

''हय. सध्या थायलँडांत लोकशाय आसा. भारता भाशेनूच लोकनियुक्त संसद आनी मंत्रीमंडळ आसा. तरी थाय लोक राजाक खूब मान दितात. सध्या णववो राम सत्तेर आसा. ताचें नांव सम्राट भूमिबोल अदुल्यतेज... मूळ उतर 'भूमिपाल'. थाय उच्चाराक लागून तें भूमिबोल जाता. ताच्या राज्याभिषेकाचो भांगरा वर्स उत्सव आमच्या देशांत सध्या मनयतात. बुद्ध पुनवे दिसा हो उत्सव सोंपतलो. राजा हो सध्या निखटो घटनाप्रमुख. पूण लोकांच्या काळजांत ताचें स्थान देवा फाटोफाट आसा.''

आमी ल्हवू ल्हवू देवळाच्या प्रांगणांतल्यान दुसरे वटेन आशिल्ल्या सत्रेच्याच आकाराच्या झाडामुळांत आयले. कुशीकच एक काऊंटर आसलो. थंय शीतपेयां विकतीं मेळटालीं. बियरिचीं टिनां आसतात त्या आकाराचीं टिनां. मोलाचें नाणें भितर घालून जें टीन जाय तो बटन दामलो म्हणटकच टीन सकयल येतालें. नाणें चुकलें जाल्यार तें परत येवन मशीन थाय भाशेंत शिटकावणी दितालें. आमी आल्याच्या रोसाचीं टिनां घेतलीं आनी झाडाचे सावळेक आयले.

ह्या झाडाचोय आकार सत्रे सारको आसलो. पूण झाड चिंचेचें आसलें. चिंचेबोटां हुमकळटालीं आनी भुरगीं उडक्यो मारून तीं तोडून खातालीं.

रस्त्यांनी भोंवता आसतना, चड करून पोरण्या वाठारांत, बायलो चिंचेबोटां पांट्यांत घालून विकूंक बशिल्ल्यो हांवें पळयिल्ल्यो. कॉलेजांत वचपी भुरगीं तीं विकतीं घेवन खातात तेंय पळयिल्लें.

प्रा. करुणान सांगलें, ''हें येदें व्हडलें देवूळ फकत दोन वर्सां भितर बांदून जालें. ह्या देवळांत आमचो राजा नित्य पुजा करता. राजघराण्याचे सगले विधी ह्या देवळांत जातात. हांगा प्रवचनां जातात. तशें सगलें देवूळ दोन वर्सांनी बांदून जालें ना. पूण मुख्य देवळांत १७८४ वर्सा बुद्धाची पाचुची मूर्त बसयली. ते मुर्तिचीय वेगळी काणी आसा.''

पाचुचे बुद्ध मुर्तिचो इतिहास थाय लोक मोठ्या अभिमानान सांगतात. एका अखंड पाचव्या खडपांतल्यान कोरांतिल्ली ही मूर्त उत्तर थायलँडांत १४३४ वर्सा सांपडली. तो एक योगायोगच जालो. एका बौद्ध स्तुपाचेर जोगूल कोसळ्ळें आनी धवे मातयेचो बुद्धाचो एक पुतळो वयर सरलो. धर्मगुरून तो आपल्या घरांत हाडून दवरलो. एक दीस पुतळ्याक भायले वटेन लायिल्ले मातयेच्या धव्या थराचो नाकाकडचो कुडको निखळ्ळो आनी भितरलो पांचवो रंग नदरेंत भरलो. धर्मगुरून मातयेचें आवरण काडून उडयलें तेन्ना पाचू पसून तयार केल्ली बुद्धाची सुंदर मूर्त पळोवन सगळे विस्मीत जाले. हे मोलादीक मुर्तिचें दर्शन घेवंक लोकांची गर्दी जावंक लागली. उत्तर थायलँडांतल्या चियेंगग्राय शारांतली ही खबर. तें शार तेन्ना चियेंगमायच्या राजाच्या ताब्यांत आसलें. राजान मुर्तिची खबर हाडली आनी ती मूर्त चियेंगमायक हाडचे खातीर एक हत्ती चियेंगमायक धाडलो. धाडिल्लो हती अर्द वाटेर पळून वचूंक लागलो. तीन खेपे अशें घडलें. निमाणें राजाक दिसलें, देवाची इत्सा वेगळी आसा म्हणून अशें घडटा. पूण १४६५ वर्सा नवो राजा सत्तेर आयलो आनी ताणें प्रयत्न करून ती मूर्त चियेंगमायक हाडली आनी एक व्हड स्तूप बांदून तिची प्रतिश्ठापना केली. १५५८ वर्सा त्या राजाक मरण आयलें. ताका वारस नासलो. तागेली एक कन्या लाओसच्या राजाची बायल आसली. तिगेल्या १५ वर्सांच्या राजकुंवराक चेंगमाय राज्याचो राजा म्हणून राज्याभिषेक जालो. ताचें नांव राजकुमार चैचेत्य. पूण दुसऱ्याच वर्सा ताचो बापूय मेलो आनी आपलें राज्य सांबाळूंक राजा लाओसाक गेलो आनी वतना ताणें बुद्धाची पाचूची मूर्त व्हरून राजधानी लुआंग प्रभांगात तिची प्रतिष्ठापना केली. थंय ही मूर्त १२ वर्सां उरली. लाओसचेर बर्मी आक्रमण जालें आनी राजधानी ब्रह्मदेशाच्या ताब्यांत वतकच लाओसची राजधानी विएनतियान शारांत आयली. थंय ही मूर्त २१४ वर्सां उरली.

१७७८ वर्सा थायलँडच्या सरसेनापतीन विएंनतियानचो ताबो घेवन पाचुची मूर्त परत थायलंडांत हाडली. होच सरसेनापती फुडें राजा जालो, जाका पयलो राम म्हणून वळखतात. ताणेंच हे मुर्तिची बँकॉकांत प्रतिष्ठापना केली.

ऋतु बदलता तशीं वर्सांतल्यान तीन खेपे मुर्तिच्या आंगावयलीं वस्त्रां बदलतात. पावसांत, गिमांत आनी शिंयांत भेस बदलपाचो उत्सव ह्या मंदिरांत जाता. पद्मासन घालून बशिल्ले हे मुर्तीन उजवो पांय दाव्या पांयाचेर दवरिल्लो आसा. ही मूर्त भारतांत वा श्रीलंकेंत तयार जाल्ली आसुंये असो जाणकारांचो अभिप्राय आसा.

बौद्ध मंदिरां

बौद्ध मंदिरांचो बारीक तपशील दितलों जाल्यार खूब आसा. भांगराच्या रंगाचो आनी खऱ्या भांगराचो पुराय मंदिरांत खूब वापर जाल्लो नदरेंत

भरता. थायलँडची बौद्ध मंदिरां हो एक स्वतंत्र ग्रंथाचोच विशय. एका बँकॉक शारांतूच सुमार चारशें बौद्ध मंदिरां आसात आनी दर एक मंदिर म्हळ्यार वास्तुशिल्पाचो आगळो-वेगळो नमुनो.

थायलँडाचे लोकजिणेविशीं फुडें केन्ना तरी बरोवपाचें मनांत आसा. पूण बौद्ध धर्माच्या प्रभावाविशीं आनीक दोन गजाली ह्याच संदर्भांत सांगप समा जातलें.

बौद्ध धर्म हो थायलँडाचो राष्ट्रीय धर्म. बँकॉक शारांत लेगीत सकाळच्या वेळार भगवीं वस्त्रां धारण केल्ले, चड करून एक भगवी लुंगी आनी वयल्यान शाल पांगुरिल्ले सगल्या पिरायांचे भिक्षू भिक्षा पुंजावपा खातीर भोंवतात ते दिश्टी पडटात. दर एका रस्त्याचेर, दर एके गल्लेंत आनी बोळांत क्षपणक बौद्ध भिक्षू भिक्षांदेही म्हणीत भोंविल्ले पळयतकच एका वेगळ्याच वातावरणांत पाविल्ले भाशेन दिसता.

''इतले भिक्षू आसप म्हळ्यार एक विक्रमच म्हणूंक जाय.'' हांवें प्रा. करुणाक विचारलें.

भिक्षूंची दीक्षा

''थाय समाजांत अशी प्रथा आसा की, दर एका थाय नागरिकान एक वर्स दिक्षा घेवन भिक्षू जावचें आनी उपरांत तो आपली सामान्य जीण जगूंक मेकळो उरता. आमच्या समाजांत भिक्षूंक खूब मान आसा. हे भिक्षू भिक्षेच्या रुपान जमिल्लें अन्न शिजोवन खातात.'' प्रा. करुणान सांगलें.

''ह्या नेमाक आडवाद ना. राजाक लेगीत तो नेम लागू जाता. आनी एक गजाल तुका सांगचेली उरली. राजकुंवराक राज्याभिशेक जावंचे आदीं तो एक वर्स भिक्षूचो धर्म आचरता आनी त्या काळार आपले प्रजेची जीण उकत्या पांयांनी भोंवन पळयता. उपरांत ताका उपनयन धारण करपाचो विधी जाता.'' सहज उलोवंचें तशें प्रा. करुणा उलोवन गेलो.

म्हाका दिसलें, हांवें आयकुपांत चूक केल्या. देखून हांवें परत विचारलें, ''कसलो विधी?''

''उपनयन म्हळ्यार समजलो ना?'' अजापान प्रा. करुणान म्हळें. ''जानवें धारण करपाचो संस्कार. हो एक राजघराण्यांतलो व्हडलो दबाजो आसता. बौद्ध आनी हिंदू धर्मांचें सहजीवन म्हणचें ते भाशेन हिंदू ब्राह्मणाक हाडून राजघराण्यांत उपनयन संस्कार जाता आनी उपरांत नांगर हातांत घेवन राजा शेत नांगरूंक वता. सामान्य शेतकामत्याभाशेन तो शेतांत काम करता... भूमिपाल तो! ताका भुंयेची माया आसूंक जाय. देखून हो संस्कार.''

फोनाची बॅल वाजली. प्रा. करुणान आपल्या शर्टाच्या वयल्या बोल्सांत आशिल्लो सॅल्युलर फोन काडलो. सेमिनार सुरू जाल्ली आनी आमी बेगीन येवंचें असो धर्मशास्त्र विद्यापिठांतल्यान संदेश आयिल्लो.

एकदम प्रा. करुणान ताकतीक केली आनी आमी वातानुकूलीत मोटारींत वचून बसले. चावफ्राय न्हंयचे देगेर मोटार धांवतना पुरातन बौद्ध संस्कृती आनी अर्विल्ली अमेरिकी संस्कृती हांचे सहजिणेचीं प्रतिकां पळयत हांव ह्या देशाक वाखाणटालों. हांगा बॉल आसात आनी एक्सप्रॅस हायवेचे फ्लायओव्हर आसात न्हंयंत भोंवतलीं व्हडीं आनी बोटी आसात आनी मनशा कणकणीं सॅल्युलर फोन आसात. अस्तंती शिल्पांच्यो भोवमजली इमारती आसात आनी परंपरागत बसकीं घरां आनी मळबाक माथें तेंकोवपी कळसाचीं विशाल मंदिरां आसात. सोरो वर्ज्य आशिल्ले बौद्ध भिक्षू हांगा नुस्तें-मांस खावंक संकोच करिनात... खऱ्यांनीच, थायलँड म्हळ्यार नांवा भाशेनच मुक्त देश!

* * *

हांव

□ शंकर रामाणी

हांव म्हाकाच सोदतां..

म्हजे नदरेक
खोट्या भेरेल्ल्या पयशाक
बेगड लावन रुपयाचें रूप
दिल्लेवरी दिसाचो शेळो
उजवाड.
हरशीं शिसवी देवाऱ्यांतलो
काळो शाळिग्रामसो
काळोख.

भितल्ली नदर:
सदांच न्हाल्लीधुल्ली
माघांतले मनमेकळे
मोगरे-रातिच्या मळबाक
सुरंगा-वळेसर माळिल्ले भशेन वाटकुळी
देग;
शिंयाळ्या मळबा ताळये –
ताळयेर सवण्या-सुकण्यांचे म्होंवाळ
सूर आनी खिणाखिणाक
दिगंतेचे दिकेन साद घालपी
जाय जुयसो पर्मळीत उजवाड
– एक सुगंधी
सासाय!

थंयच
हांव एकलो
एकसुरो म्हजे म्हाकाच
मेळटां...

प्रज्ञेवंत मन

□ प्रकाश पाडगांवकार

नदरे मुखार विस्तारिल्लीं ब्रह्मांडाचीं दारां
प्रज्ञेवंत मन ओडटा अनंतताये दोरां

ओंठांतल्यान एकेक उतर मळब ॐकारायता
बिंब म्हजें सोदीत अळंग मुक्त पैसावता

देहा उर्जा रसण प्रक्रिया ॠतू ॠतूंक फळां
बिये बियेंत उजवाड प्रसवण रुजयताना मुळां

नदरे मुखार विस्तारिल्ली रसणायेचीं चित्रां
सासणाखातीर हींच जातात मुळावणां स्तोत्रां

सवण्यांच्या कुळारा

□ परेश नरेंद्र कामत

सवण्यांच्या कुळारा
धन सुरांचें धन;
चंदनाच्या पावलांनी
बन शिर्शिरता बन

मळबाचे पाय-वाटेर
पैंजण-पावलांचे सुवाळे;
शिशिराच्या पालवान
नदरेन भिऱ्यांचें आळें

कुरवांच्या दिकांनी
लय सुरांचो भार;
पैल घोंटेरांच्या पैल
पक्षांची पुरल्या वार...

खोल, दिगंत खोल
निळी अथांगाची साय;
सवण्यांच्या देवळांत
मळबाची सासाय

नदर-सुखाच्यो यादी
पैस नदरे पैलाड;
सूर-संगमाचे पक्षी
मन-मळबाच्या आड...

शेणिल्लो गांव

□ नूतन साखरदांडे

म्हजो एक गांव शेणला
शेणिल्ल्या गांवांत म्हज्या
एकलो एकसुरो अपुरबायेचो
वाट चुकिल्लो भाव शेणला

म्हजो एक गांव शेणला
शेणिल्ल्या गांवांत म्हज्या
आज्यान उमेदीन बांदिल्ल्या
घराचें घरपण शेणलां.

त्या घराक आंगण आसा
वाट पळोवपी दोळे नात
आंगणांत त्या झाड आसा
फांतोडेर फुलपी कळे नात

त्या घरांत तुळस आसा
तुळशी कडेन वात ना
नित्यनेमान वांत लावपी
थरथरपी हात ना

चुड्याची खणखण ना
पदराची सळसळ ना
पाटी ना दप्तर ना
आपालिपाचो खेळ ना

थोडें आशिल्लें शेणलां
थोडें नाशिल्लें शेणलां
सोबीत सुंदर यादिंचो
म्हजो एक गांव शेणला

म्हजो एक गांव शेणला
त्या गांवचें नांव शेणलां
पांचव्याचार गांवांत त्या
म्हजें मायेचें कुळार शेणलां.

वर्तमान (मुक्तछंद)

□ प्रभाकर नाडकर्णी

१.
विचारनाकात म्हजो भूतकाळ
आयकुपाचें ना म्हाका फुडारचें
जाय म्हाका फक्त वर्तमान –
आयज, आत्तां, ह्या खिणाक
जगून घेवपाचें,
तगून रावपाचें,
मेळटा तें सूख ओरपावचें,
– तेंच वर्तमान.

२.
प्रभु येशूक एका शिष्योत्तमान विचारलें
निमाणें हाचें अखेर कितें?...
आसतलें कशें?
शांतपणान येशून बोध केलो –
"आयकय, जर तें कळपाक जाय,
घटिचार समजून घेवपाक जाय,
आदीं पसून ते पुराय, –
रिगून तांचे खोलायेंत."

३.
पूण हें करपाक –
आयज वेळ आसा कोणाक?
जो तो आसता धांवत,
कशेंय धडपडत
भौतिक सुखां लागून
– तेंच वर्तमान.

४.
कितें जावपाचें आसा तें जावं दी
उपकारचें ना उमजून 'अखेर'चें
घडये तो मेरेन नदरे आड –
खोस सूख खाशेलें,
पदरांत पाडून घेतिल्लें,
तांची भिरांत –
आयज सगळ्यांकच,
– तेंच वर्तमान.

५.
तर आयज आमकां –
जाय तीं भौतिक ताल्लसुखां,
हात जोडून उबीं सामखार,
आसात आपयत; दोळे मिचकायत,
सामके उतावळे घेवपाक,
आपणाले वेंगेंत.
जांकां जें जाय तें निवडपाचें,
जांकां जें परवडटा तें घेवपाचें,
जांकां जें सुखावता तें सोंसपुचें.
थंय दुख्खाक थारो ना,
थंय नसते पिडेक सुवात ना,
थंय लज, भिडेक जागो ना.
पुणून ओंपणीक मातय
थारावना; खंयच
ना म्हळ्यार – अजिबात ना.

६.
तें कांय ना –
जें आसा सामखार तें आमचें
हेंच मोखप, हेंच जियेवप
– तेंच वर्तमान.

लक्ष्मीदास बोरकारांक लागून हांव तांगेले 'नवप्रभें'त बरोवपाक लागलों. ते संपादक आशिल्ले 'नवप्रभे'चे त्या काळांतले. १९८०त जानेवारीच्या पयल्या आयताराः बरोवप सुरू केल्लें तें १९८३तल्या २४ जुलै मेरेन चलत रावलें. खंड पड नासतना. उपरांत हांवें तें बंद केलें. तें बंद केले उपरान्त दुसऱ्या सप्तकांत ज्यो दोन प्रतिक्रिया आयल्यो त्यो सकल दिल्यात.

— र. के.

लोकांमध्ये सुसंवाद निर्माण करण्यासाठी रवीन्द्र केळेकरांचे 'स्वगत' आवश्यक •

माझे पत्र पाहून तुम्हाला आश्चर्य वाटेल. पण गेल्या रविवारच्या अंकांतील स्वगत वाचले आणि मंन खिन्न झाले. 'नवप्रभा'तील ते एक सदर मी आवर्जुन वाचीत आलो आहे. कारण प्रसन्न भाषेत, ओघवत्या शैलीत ते सदर आपण सादर करीत होता. त्याहीपेक्षा प्रसन्न वाटत असतात ते त्यातील विचार – सहिष्णुता, चारित्र्य-संवर्धन व विशेषत: मूलभूत मानवी मूल्ये यांच्यावर आपला जो भर असे तो मला सध्याच्या राजकीय व सामाजिक परिस्थितीत फार मोलाचा वाटत असे.

सध्याच्या सामाजिक परिस्थितीतील असहिष्णुतेच्या वातावरणाचा आपल्याला उबग येणे साहजिक आहे. मला आठवते, ६३ साली प्रथमच गोव्याला मी भेट दिली त्यावेळी विलीनीकरणाचा प्रश्न पेटलेला होता. त्यावेळी मी म्हटले होते की हा प्रश्न मनोमीलनातूच सोडविला गेला पाहिजे. गोव्याच्या संस्कृतीचे मला जे दर्शन झाले व पोर्तुगीज काळातही सामान्य हिन्दु व ख्रिश्चन लोकांनी बंधुभावाचा जो आदर्श घालून दिलेला मला जाणवला त्याबद्दलचीच माझी ही उत्स्फूर्त प्रतिक्रिया होती. विलीनीकरणवाद्यांना तो दृष्टिकोन आवडला नाही. कारण 'च'च्या भावनेने त्यांची मने मारलेली होती.

पुढे गोव्यात मी पाच वर्षे काढली. नितान्त आनंदात प्रियोळमधील आपल्या घरचे काही क्षण हे मला अविस्मरणीय राहिलेले आहेत. त्यावेळीही कोंकणी व मराठी वादाच्या बाबतीत जी भूमिका मी घेतली ती सहिष्णुतेचाच पुरस्कार करणारी होती. मला स्वत:ला कोकणी भाषा ऐकताना फार आनंद होतो. जात्यावर गायिल्या जाणाऱ्या ओव्यांची तीत गोडी व लालित्य आहे. तिची लिपी कोणती व तिला व्याकरण आहे किंवा नाही या वादात पडावयाला मी तयार नाही. मला एवढे माहीत आहे ती तिच्या संयोगाने मराठी भाषा अधिक तर समृद्ध होईल.

मी हे सर्व लिहिण्याचा प्रपंच करीत आहे तो एवढ्याचसाठी की 'स्वगत' थांबविण्याचा तुमचा विचार मला पसंत नाही. तुमच्या उत्स्फूर्त प्रतिक्रिया तसेच तुमचे खंबीर, तर्कशुद्ध विचार हे आमच्या मनात घोळत राहात असत. त्यांनी मलातरी विचारांचे भरपूर खाद्य पुरविलेले आहे. मानवी मूल्यांबद्दल जी अनास्था आज दाखविली जात आहे तिच्या संदर्भात तर हे विचार अमोलिक ठरतील. काहीं दिवसांपूर्वी ॲटेनबरो यांचा गांधी चित्रपट मी पाहिला. तेव्हा आमच्यासारख्या टीकाकारांना गांधीजींच्या सत्त्याग्रही निष्ठेचे जे दर्शन घडले ते खात्रीने उद्बोधक होय. अखेरच्या काळांत गांधीजी व रॉय हे मानवी मूल्यांच्या प्रश्नावर एका पातळीवर का आले याची कल्पना तो चित्रपट पाहून प्रकर्षाने मला आली. साहजिकच मला असे वाटते की विशिष्ट विचार व ध्येये असलेल्या तुमच्या आमच्या लोकांमध्ये सुसंवाद निर्माण करण्याची प्रत्येक संधी आपण उपयोगात आणली पाहिजे. त्यादृष्टीने आपले 'स्वगत' चालू राहाणे आवश्यक आहे असे मला वाटते. आपण त्याबाबतीत फेरविचार करावा हीच विनंती. कळावे, लोभ असावा ही विनंती.

आपला
द्वा. भ. कर्णिक

रवीन्द्रबाब केळेकरांनी नवप्रभात स्वगत सदर पुन्हा सुरू करावे

गेल्या दि. २४ जुलैच्या नवप्रभा दैनिकात 'मराठीतून लिहिणे न लगे देवा, आमुचा राम राम घ्यावा' या मथळ्याखाली त्यांच्या दृष्टीने शेवटचे मराठीतील स्वगत लिहून त्यांनी ते बंद केले आहे. त्यामुळे रविवारचा नवप्रभाचा अंक हातात घेतल्यावर चुकल्या चुकल्यासारखे वाटते. कोकणीच्या विकासासाठी त्यांचा हा निर्णय आहे व त्याचे इतर कोकणीवादी अनुकरण करतील किंवा त्यांनी ते करावे अशी त्यांची अपेक्षा आहे. ती कितपत फलद्रूप होते ते यापुढे कळून येईलच. मात्र इथे असा एक महत्त्वाचा प्रश्न उपस्थित होतो की त्यांनी कोकणीसाठी मराठीशी फारकत केली. परंतु मराठी व कोकणी या दोघांच्याही उरांवर घट्ट पाय रोवून उभ्या असलेल्या इंगर्जीशी त्यांनी काडीमोड कां घेतली नाहीं? स्वगत सदर अगदी सर्वमान्य होते असे माझे म्हणणे नाही. त्यात कोकणीचीच तरफदारी अधिक असे व केळेकरांची भूमिका लक्षांत घेता ती स्वभाविकही होती. परंतु त्यात बरेच काही उपयुक्त विचारही प्रसिद्ध होत या न्यायाने त्यांतून विचारमंथनही होई. अर्थातच त्यांत त्रुटी, उणीवा, वादग्रस्त प्रश्नही निर्माण होत असत व ते अटळ होते असेही म्हणता येईल. कारण शंभर टक्के एकवाक्यता कोणत्याच प्रश्नात कधीच होत नसते. मतभेदही असावयाचेच. केळेकरही त्याला अपवाद नव्हेत. त्यांचे फार मोठे वादग्रस्त सदर ठरले ते त्यांनी पुण्यश्लोक श्री छत्रपती शिवाजीमहाराजांबद्दल जाहीर अनुदार उद्गार काढले ते. केळेकरांना कोणत्या व्यक्तीबद्दल आदर असावा किंवा असू नये हा त्यांचा वैयक्तिक प्रश्न आहे. त्यात इतरांना लुडबुड, हस्तक्षेप करता येणार नाही. परंतु काही प्रसंगी प्रश्नामागील पार्श्वभूमी लक्षांत घेणे आवश्यक ठरते. जाहीर विचार मांडताना बराच संयम ठेवावा लागतो. केळेकरांना मान्य नसले तरी शिवाजी महाराज हे आज देशातील कोट्यावधी लोकांचे श्रद्धास्थान आहे. छत्रपती शिवाजी महाराज की जय अशी घोषणा केल्याशिवाय आजही मराठी सैनिकांना युद्धात स्फुर्ती मिळत नाहीं. अशा थोर पुरुषाबद्दल जाहीर अनुदार लिखाण प्रसिद्ध करण्यापूर्वी केळेकरांनी शंभरदां विचार करावयाला हवा होता तो त्यांनी मुळीच केला नाहीं असे मला वाटते. निदान एक हिंदु म्हणून तरी त्यांनी शिवाजी महाराजांबद्दल अनादर दाखवणे कृतघ्नतेचे लक्षण ठरते असे माझे मत आहे. भूषण कवींनी

आपल्या राजतरंगीणी वा काव्यसंग्रहांत म्हटल्याप्रमाणे शिवाजी महाराज जन्माला आले नसते तर अख्खा हिंदुस्थान मुसलमानमय झाला असता. त्याला धरूनच एकदा कोणीतरी असे लिहिल्याचे आठवते की प्रत्येक हिंदूने रामकृष्णादी देवाच्या मूर्तींबरोबरच शिवाजी, रामदास यांच्या प्रतिमांची पूजा केली पाहिजे. ते त्यांचे म्हणणे खरे आहे. म. गांधीनी त्याला एकदा चुकलेला देशभक्त असे म्हटले होते. हिंसा-अहिंसा यांच्या संदर्भात ते असावे असे मला वाटते. मोठी माणसेही गरज नसताना कसा मोठा विनोद करतात त्याचे हे एक उत्तम उदाहरण ठरेल. शिवाजी महाराज नसते तर केळेकरांना अभिप्रेत असलेले टिळक, गांधी, आगरकर, विनोबा इतकेच नव्हे तर स्वगत सदर लिहिणारे व आता बंद करणारे रवीन्द्र केळेकर, तसेच आजचा हा लेख लिहिणारा वामन कुंडईकर, इ. या जगात नसते. साऱ्या देशाचा इतिहासच बदलला असता. श्री. केळेकरांसारख्या एका थोर गांधीवादी विचारवंताला याची कृतज्ञ जाणीव असू नये हे पाहून मला सखेद आश्चर्य वाटले. मी कुठेतरी वाचल्याचे आठवते की काय करावे यापेक्षा काय करू नये, काय बोलावे आणि काय बोलू नये आणि काय लिहावे यापेक्षा काय लिहू नये याची विचारवंतांनी अधिक काळजी, जबाबदारी घ्यायची असते. केळेकरांनी ती काळजी घेतलेली दिसत नाहीं. 'गच्छत:स्खलनम क्वापी' म्हणजे चालणारा कधीतरी पडू शकतो, या न्यायाने केळेकर झाले तरी इतरांप्रमाणेच मनुष्य आहे. ते इथे चुकले आहेत असे मी गृहीत धरतो. चुकणे हा माणसाचा धर्म आहे. तर चूक कळून आल्यावर ती सुधारणे हो त्याचा स्वधर्म. हा धर्म केळेकरांनी पाळला नाहीं. त्यांना ही चूक वाटतही नसेल कदाचित. यापूर्वी पं. नेहरूंनीही शिवाजी महाराजांबद्दल असेच काही गैर उद्गार काढले होते. परंतु नंतर ते मागे घेऊन दिलखूष मनाने जाहीर दिलगिरी प्रगट केली. पंडितजीनी आपली चूक कबूल करण्यात दाखविलेला मनाचा मोठेपणा श्री. केळेकर दाखवतील काय? अशा प्रश्नांना हलक्या दर्जाच्या शिव्या देणे हे उत्तर नव्हे. या वृत्तीचा मी तीव्र निषेध करतो. विचारांना प्रतिविचार, मतांना प्रतिमते पाडणे हेच त्याला उत्तर असते.

केळेकरांनी बंद केलेले स्वगत सदर पुन्हा सुरू करावे यासाठी आपला प्रतिज्ञाभंग करावा असे माझे म्हणणे नाही. ते कोकणीत सुरू करा. कदाचित ते नवप्रभातही प्रसिद्ध होऊ शकेल असे मला वाटते. केळेकरांनी हा प्रयत्न करावा. मात्र कोंकणी दैनिक सुरू होईपर्यंत वाट पाहू नये अशी मी त्यांना जाहीर नम्र विनंती करतो. याचा ते विचार करतील अशी मला आशा आहे.

वामन शिवराम कुंडईकर
कुंडई

'भित्तरलें तुफान'

एक सुक्ष्म संवेदनेची अभिव्यंजना

मनोज नरेंद्र कामत

जोन बाप्तिस्त मोरायस (जे. बी. मोरायस) हे दखीण कन्नड वाठारांत जल्माक आयिल्ले, काव्य साधनेच्या तशेंच हेर साहित्याच्या मळार मानाचो पाट फाव जाल्ले बरपी. १९७७त 'नोवी व्होंकल' हो तांचो कवितां झेलो उजवाडाक आयलो. कविते वांगडा नवलकाणी, कथा, बरपां, नाटक अशा साबार मळांचेर हो बरपी वावुरला. 'कोशेडदान केल्ली खून' म्हूण तांचो कथां झेलो १९८०त उजवाडाक आयलो. गोंयच्या कोंकणी भाशा मंडळाचो भौमानय तांकां फावो जाला.

'भितरलें तुफान' (१९८४) हो तांचो कवितां झेलो कल्पना विश्वांतली खोलाय आनी गुढाय घेवन आयला. ते ह्या काव्याचे सुरवेकूच म्हणटात – ''काव्यां बरवंच्यात हावें अमकोच रेग्रनियम म्हण पाळूंक ना.'' तांच्या म्हणण्याप्रमाण वर्णनात्मक काव्यां परस भावनात्मक काव्यां तांकां चड आवडटात. कन्नड आनी देवनागरी लिपयेंतलो हो झेलो आसून संपादपी जे.स. स्वामी सुप्रिय हांचीं 'सुरविलीं उत्रां' ताका लाबल्यांत. संपादप्यान ह्या काव्याक स वांट्यांनी विभागलां : धर्म, देशाभिमान, निसर्ग, कवी-कविता, मोग आनी विडंबन.

'धर्म' ह्या वांट्यांत 'तुजो हांव रिणकारी' आनी 'तुजी भिरांत' अशो कविता आसात. पयले कवितेंत कवी धनयाक (देवाक) आपूण तुजो रिणकारी अशें म्हणटा. धनया-देवाचो प्रकाश, तेज इतलें तेजिश्ट आसा, तें दोळ्यांक तोंपता. देखून तें कवीक उजू मार्गार चलूंक लायता. हांव काळोख आनी तूं उजवाड, हांव कोयत्यावरी आनी तूं उजो; जें रूप तुवें म्हाका दिवचें येवजिलां तें तूं म्हाका दी आनी तेंय बी फाव त्याच वेळार. कित्याक, ''काळजांतली उब निवोंक सोडि नाका.'' अशी ही म्हजी म्हूर्त योग्य वेळार घडली जाल्यार, कवी म्हणटा, हांव जल्म-मरण तुजो रिणकारी उरन.

कवी देवाच्या भंयान आपल्या हातान उजू कार्य घडपाची आस्त दुसरे कवितेंत धरता, देखून तो देवाच्या भिरांतिचें बीं ओंपता. तें बीं आपल्या काळजांत किल्लूं दी. जातूंत उर्बा, भक्ती आनी मोग आसुंदी. बियेचें झाड जावंच्या वगतार नेमान तुजी नदर ताचेर दवर हें सांगतना कवी म्हणटा, ''तुजे भिरांतेच्या फळान सोभोदित ताचे फांट्यान फांटे.''

अशे तरेन नीत, धर्म आनी उजू मार्ग सोदपी कवी देशाच्या अभिमानान फुलता तेन्ना तो 'भागी म्हजो गांव' आनीं 'दोन फारांचो सुर्यो' केळयता. पयले कवितेंत कवी कोंकणाची व्हडवीक गायता. तेच परी कोंकणो कितलो कश्टी म्हणचेलें सांगता. हे कोंकणाच्या सैमान फुलयल्ले काळजाचे उमाळे उकतायतना कवी ताची कश्टाची सुवात विसरना. देखून— ''घामाचें मीट पिकलां आंगार'' हें बिंब विधान कवी करता.

दुसरी कविता महात्मा गांधी हांचे जल्मशताब्देच्या निमतान घडिल्ली, जी बापून भारताचे भुंये खातीर घेतिल्ली तकालस उकतायता. भारताक मेकळीक दिवचे पासत साबार जाणांनी आपलें आयुश्य झरयलें, जंय बापू 'दोनफारांचो सुर्यो' जाले. हें हांगा येवपी प्रतीक रूप. आंगा-पांगान किरकोळ, पूण धीर आनी बळगें मात सुर्ययिदें व्हड. हीच तुजी आत्मशक्त अशें कवी म्हणटा. पूण आयज बापू आमच्यांत नात. देखून भाव-भाव झुजाक पेटल्यात, जाती-कातिच्या, धर्माच्या वणटिंनी आमी बांदून पडल्यात. देसाचे तरणाटे वायट मार्गाक लागल्यात. अशा वेळार आमचें व्हडें शिडा विणें खंयचे खंय पावलां. हें सगलें जाग्यार घालूंक बापूंची गरज परत्यान आमकां आसा, हें कविचें मत्त. हांगा आनीक एक प्रतीक आयलां, तें अशें– ''वीर पुत्रांनी भरलें भारत थेंब्यांनी जसो दर्यो.''

निसर्ग खंयच्याय मनशाक भाळयता, तरतरी हाडटा. मोगिकेच्या मोगावरीच निसर्गाचो, सैमाचो मोग कविच्या अंतस्करणांत भेदला. तशेंच काळखे राती बगर चान्नें अणभवूंक मेळना, रेबडा तळ्या बगर साळक मेळना, तसोच सैमाचो घटक गुलाब काट्यां-कुट्यां मर्दींच मेळटा. हें भायलें सौंदर्य पळयतना कवीक आपले मोगिकेची याद जाता. ते म्हणटात —

''म्हजे दोळे सोधतात तुज्या
काळजा भितर तिळून पयलें''

कवीक हांगा मोगिका सावळ्या रंगाची म्हूण खंत ना. ते म्हणटात,

''सावळें वदन-काळें कूप !
दांतां पोबळे – झगलाणे !''

जे प्रमाण काळें कूप लेगीत जगलाणें हाडूंक शकता, ते प्रमाण तुज्या तोंडार हांशें फुलता. कविचे सूचक नदरेंतल्यान कोळशांत वज्र 'हिरो' मेळटा तशेंच गरिबकायेंत सूख मेळटा म्हणचेलें कळटा आनी मोगिकेचें लजप तांकां 'चंदीर तारां लजेतालीं' अशा मानविकरणांतल्यान करीन दिसता. हें चित्र 'कांट्यां मधलो गुलोब' हे कवितेंतलें.

'दोवा थेंबो' कवितेंत कवी सैमा कडेन समरस जाता. दंवाचो एक धाकटुलो थेंबो ताका संवेदनशील करता. देखून कवी म्हणटा,

''पाचव्या आळवार
थळथळच्या दोवा थेंब्यांत
मळबाचें प्रतिबिंब
हांवें देखलें...''

सुक्ष्म संवेदनेचें तास हांगा उकतें जाता. आळवाच्या पानार थरथरपी धाकटुलो थेंबो मळबाची खोलाय आनी विशाळकाय कशी उकतायत ? फुडें अशेंच एक बिंब विधान करतना कवी म्हणटा–

''दोंगरा देगेन
रगता वरणान
सुर्यो मळबार
चडोन येता...''

हांगा कवीक रगताची भडकसाण न्हय तर दोंगरा देगेन फांकपी तांबशीं किरणां दिसतात.

'मोग' ह्या विभागांत 'चिंतून तूं बसताना' हे कवितेंत कवी मोगिकेक म्हणटा – तूं चिंतूंक बसतकीच सगल्या संवसाराचें वजें तुज्या खांद्यार पडिल्लेवरी म्हाका दिसता. आनी अशा वगतार तुजे दोळे प्रेमी अंतस्करणांत भाले तोपचे बदला आळवा थेंब्या वरी तुज्या गालार दुकां हाडटात. ज्या जाग्यार मोगाचे गोड शब्द आनी हांसो फुलचो थंय घडये एक सुस्कार भायर सरता. अशा वेळार कवी मोगिकेक सांगता – ''तुज्या दोळ्यांच्यो आसड्यो कित्याक फापुडनाय ?'' कवी फुडें म्हणटा, असलें हें कसलें वजें तुजेर पडलां, जंय काळखांत तुजे केंस लजेवचे थंय ते सुक्या कड्डा वरी अस्ताव्यस्त जाल्यात ? देखून, बिंब विधानांतल्यान कवी मोगिकेची उचांबळाय दाखयता. तो म्हणटा,

''प्रशांत तळ्यांतल्या
बरीक ल्हारां वरी

हाळवायेन बडवंचें
तुजें हरदें
आज तुफानांतल्या
दर्या बरी
उचांबळ जालां...''

आनी अशी ही उद्वेगाच्या तुफानांत उद्रिक्त जावपी मोगिकेची मत, तिची सोबाय दोट्टी करता.

अशा ह्या साबार कवितांचो ह्या झेल्यांत आसपाव जाला. पूण ह्या काव्य झेल्यांतलें मुखेल आंग म्हळ्यार 'विडंबन' काव्याचें. 'आवयचें प्रतिरूप' कवितेंत कवीक बसिच्या थांब्यार आशिल्ले भिकारी बायलेक पळोवन फुटिल्ली ही उतरावळ —

''आशा किरण सोधून सोधून
पुरो जाल्ले
निरोशेच्या खंदकांत
पुरोन गेल्ले
दोळे तिचे खडपांतल्या
माट्यां बरी
पोकळ जाल्यात – पालवल्ल्या
दिव्यां बरी...''

हे बायलेची दृश्ट सामकीच उणी जाल्या आनी जी कितें मातशी उरल्या ती निराशेचे विद्रूपतायेंत भरल्या. ही दुबळी बायल कितली सतर-वितर जाल्या हें सुचयतना कवी म्हणटा –

''तीन हातिंचो कुडको
तीस कडे चिरला
साठ वरसांचो चिकोल
आंगार तिच्या जिरला.''

साठ वर्सां पिरायेची ही बायल संवसारांतलें सगळें म्हेळेपण जिरोवन जीण जगत आयल्या. अशें आसतना तिची दशा कशी जाल्या तें कळटा.

''थंय हांगा दोन-चार
काळे दांत
रावल्यात पारे
तिच्या उगत्या तोंडांत
कावळ्यांच्या पांयांबरी...''

अशे हे बायलेक कोणूच मनीस लार्गी करिना. जेन्ना ही जाणटी बायल आपले थरथरपी हात उबारून आशेच्या दोळ्यांनी कवीक पळेता तेन्ना कवीक आपल्या भूतकाळांतली याद जाता. आनी तो पंदरा वर्सां आदल्या विश्वांत पावता. कवी म्हणटा —

''तोंड तिचें बदलता!
दोळे तिचे पर्जळटात!''

अशा वेळार कवीक आपले मेल्ले आवयचें प्रतिरूप ते भिकारी बायलेंत दिसता. ही कविता पुराय बिंब रुपान फुलता आनी सुक्ष्म संवेदना दिता.

'चुकोन गेल्ली गाय' हे कवितेंत एक म्हातारी आसा आनी एक गेंदी गाय आसा. अशे हे म्हातारेची गेंदी गाय खंयतरी गेल्या, देखून ती तिका सोदूंक भायर सरता. ती 'चितळाच्या दोळ्यांनी' तिका सोदता. ते म्हातारेचो देह तिका साथ दिना, थंय तिका फातर तोंपतात, रगत येता. तरी

''बोकडेच्या मेटांनी
फात्रा थावन फात्राक
उडकी मार्तांना
ती तरनी जाता...''

पूण ती थंय निसरता आनी आपल्या देहाचें तिका भान येता. सूर्य बुडला, रान जागें जालां. तरी लेगीत तिची गाय तिका मेळना. ती गाय हे म्हातारेक जाणटे पिरायेचेर कित्याक धोंसता? आपली धूव घोवागेर गेल्ली तेन्ना लेगीत तिका इतलें दुख्ख भोगूंक ना. उपरांत गेंदी गाय येता, पूण ती कांयच खायना. ती साप्प बदलल्या. म्हातारेन तर इतल्या वर्सांत तिका कांयच उणें करूंक ना. इतले मजगत म्हातारी आपले गायेक पळयता – ''... गेंदी गाय तिची शेजाचों तर्नो पाडो रावल्यांत दोगां प्रेमी जशीं...'' अशे हे गायक शेजारच्या पाड्याचे वेध लागिल्ले. तेन्ना म्हातारेक होलमता, नवे व्हेंकलेक आपले आवयचो मोग उणो नासता, तरी लेगीत ती घोवागेर वता. आनी ती सगळें समजता. – ''चाळीस वरसां आदिं शिकोन विसरल्लें सत... आनी ती विसरची ना परतें सासारायेन.'' ही कविता प्रतिकात्मकतेची धार घेवन फुलता आनी जिणेचें न विसरपा सारकें सत उकतायता.

जेजू क्रिस्ताक खुरसार खिळावच्या वगतार यत्न करून लेगीत जेजूक वाटावंक शकना; तसोच आमचो मनीस. कूस मारपाची ताची प्रवृत्ती. तो आयज कितलेशेच जेजू (देव) खिळायत आयला. हांगा सुक्ष्म संवेदन मेळटा —

''देड महिन्याचें
बाळ हातीं
देड हाती
कुडको आंगार.''

अशें दुख्ख घेवन येवपी बायल. ते बायलेक पळोवपाचो धीर कवीक ना. अशा वेळार कवी (आयचो मनीस) आदार करपा वाट्याचो, पळवाट सोदता. जेजूक खुरसार खिळावच्या वगतार सगल्यांक खबर आसलें, तो गुन्यांवकारी न्हय म्हूण. तरी लेगीत कोणेंच ताका भोगशिलो ना. तोच पिलात (पायलट), आयचो मनीस, परत्यान हात धुता आनी कवी म्हणटा —

''... हांव चलतां मुखार
निश्चिंत मनान.''

अशा वेळार त्या ल्हान बाळका कडेन नदर लेगीत मारपाचें धाडस कवीक ना. ही संवेदना 'पिलात हात धुता' हे कवितेंतली. मनशाची वृत्ती पिलातावरीच जाल्या म्हणपाचें सत ती होमलूंक लायता.

'बापाक पुताची भेट' हे कवितेंतली संवेदना मातशी वेगळी. थंय बापायचो आत्मो थड्यांत रावन आपल्या पुताकडेन उलयता. तो म्हणटा –

''धुळिक आनी मात्येक पुता
वेंगावन हांव रावलां.
भुमिन म्हाका आसरो दिला
गरभात तिच्या न्हिदलां.''

गर्भांत न्हिदप हांतल्यान सूक्ष्म संवेदना मेळटा. आवयच्या गर्भांतल्यान जल्माक आयिल्लो मनीस मरणा उपरांत भुंयेच्या (आवयच्या) गर्भांत न्हिदला. जेन्ना वर्सान एक फावट ताचो पूत ताच्या थड्यार फुलां घालता तेन्ना ताका सूख भोगता. बापूय म्हणटा – तुजे कुडींत जें रगत आयज घोळटा तेंच कांय वर्सां आदीं म्हजे कुडींत व्हांवतालें; हें नातें दाखयतना ताका आदांवाच्या ह्या वंशाची याद जाले बगर रावना. बापायक पुताचें भुरगेपण याद जाता, आपणें घडयल्लीं घडितां आनी चिंतिल्ले हावेस सार्थ करतना, भोगिल्लें सुख याद जाता. तो म्हणटा, आयज जरी हांव ह्या जगांत ना तरी लेगीत —

''आयच्या आनी फाल्यां मदें
तूंच पुता एक गांच
वेळा सांकळ तुटयनाका
दुसरे कोणयी नांत.''

देखून आपणें घालून दिल्ले पायवाटे वेल्यान तूं पावलां मार म्हणपाचें बापूय पुताक सांगता.

'वळवळटेल्यांचें देवमंदिर' ही कविता हांगा हॉस्पिटलाचें प्रतिकात्मक रूप जावन येता. तर 'वेळाची रेंव' सारके कवितेंतल्यान 'फाटीं सरून गेल्ल्या काळाचें' प्रतिनिधित्व जाता. कवी वेळेर भोंवता आसतना आपल्यांतूच गुल्ल जाता. ताचीं चिंतनां खूप खोल पावतात. कितल्याशाच खिणांचो ताका उगडास जाता. जशें—

''हरयेका मनशाच्या, मनजातिच्या
सुकण्यांच्या, मासळ्यांच्या, जिवदाळिंच्या
रुका झाडांच्या आनी वालींच्या
हरयेका उसवासा थावन
भरोन आयली वेळाची रेंव जशे
थेंबे थेंबे न्हंयचे व्हाळोन
भरात अगाध दर्यो.''

जशे थेंबे दर्या भरतात तशे विंगड विंगड खीण कविचें मन भरतात. हांगा म्हाका दर्शनशास्त्री डेविड ह्युम हांच्या उतरांची याद जाता. ते म्हणटात – ''The mind is a bundle of perceptions''. म्हळ्यार, विंगड विंगड गजालीच मन घडयतात, त्यो वेगळ्यो काडल्यार मन म्हणटात तें आनीक कांयच ना. देखून हे वेळेचे रेंवेंत सासणाची रेंव भरसल्या (चिंतनांची रेंव भरसल्या) अशें कवी म्हणटा.

ह्या काव्य झेल्यांतली 'निमाणें ती रडली' ही कविता मात 'फॉरेन इन्फ्लूयन्स' दिसता; ही गजाल कवीन मान्य करूंक ना, हाचें वायट दिसता.

'भितरलें तुफान' ही कविता काव्य झेल्याक नांव दिल्ले प्रमाण वयल्या पांवड्याची आसा. भायर सैम कशें आसा, हाचें वर्णन करतना कवी म्हणटा —

''सुर्यो बुडोंक सोधच्या वेळार
दिसा-राती मिलन जाता.''

थंड शितळ वारें व्हांवन धर्तरी शांत जाल्या. हें सगळें निसर्गाचें वर्णन. भायर सैमा मजगत जरी शांतताय पातळिल्ली आसली जाल्यार लेगीत कविच्या मनांत एक 'तुफान' उठलां. ही भायली सैमाची शांतताय कविच्या मनांतलें वादळ लिपोवंक शकना. देखून, कवीक भायलें मौन फटिचें, फटकिरें दिसूंक लागता. कवी म्हणटा —

''काळजांतले काट तुटोन
उमाळ्याचीं आवरां व्हाळटात
आनी भायल्यान शांतताय.''

इतलें खर दूख कवीक भोगता. हें तुफान कशें आसा, तर —

''गोबराचे राशी भितर
मुरमुरच्या केंडा बरी...''

कविच्या मनांत चलिल्लें हें वादळ कोणाक समजूंक येत? कोण हें खरें मानीत? कित्याक तर, तें शांततायेच्या आवरणांत शिजत आसा. अशा वेळार गडगडो आनी जोगलावणी वाजूंक लागतच ''भितरल्या दोळ्यांक कूड म्हजी कांपयतली.'' म्हळ्यार, कविचें मन इतलें उचांबळीत जातलें. पूण निमाणे कडेन ते म्हणटात, हें तुफान म्हज्या मनांतलें, देखून तें हेरांक दिसचें ना. तांकां फकत शांतताय दिसतली, जशी–

मुरमुरच्या केंडाक
लिपवन आसच्या गोबरा बरी.''

अशे तरेन बाब जे. बी. मोरायश हांच्या कविता विश्वांतली सूक्ष्म संवेदना नीज जाता; तिका नवीं तासां आनी पांवडो फावो करता. मुक्तछंदाचे मांडणेन ती फुलता आनी आमकां मनांतले 'सासणाच्या रेंवेंत' घेवन वता.

* * *

भितरलें तुफान
जे. बी. मोरायश
पुनव प्रकाशन, मंगळूर १९८४
पानां: १२५
सुधारीत मोल: रु. ६०/-